

П'ЄР-ЖАН
БЕРАНЖЕ

П

Б

«Безсмертного Беранже» (К. Маркс), короля пісні, знала вся Франція. Народ був його музою. Пісні Беранже співали всюди: в шинках, на вечірках, на вулицях, на барикадах. Тремтіли короновані тирани, падали трони, майоріли прапори свободи — і всі історичні акції французький народ здійснював під акомпанемент вільних, веселих, дошкульних пісень Беранже.

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

PIERRE-JEAN
BÉRANGER

П'ЄР-ЖАН
БЕРАНЖЕ

П І С Н І

Переклад з французької

ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО» КИЇВ — 1970

И(Фр)
Б48

Вступна стаття та примітки
Болеслава Буяльського _____

Книжкова фабрика «Жовтень»

7—4—4

144—70М

ЙОГО МУЗА — НАРОД

Пісня — душа народу. І щасливий той поет, який зумів відтворити народний дух у піснях своїх. Беранже, якого ще за життя називали королем пісні,— один із таких щасливців.

В історії французької бойової революційної пісні поезія Беранже — оригінальний і значний етап.

«Моя муза — народ»,— сказав він, і ці слова, як зауважив М. О. Добролюбов, стисло характеризують всю його поезію.

Тісно зв'язаний з французьким народом, він пісню втручався в боротьбу і підтримував революційне патхнення його, бойовий дух. Він завжди обстоював і невтомно пропагував визвольні ідеї, проголошені Просвітительством та Французькою революцією 1789 року.

Беранже глибоко співчував соціалістичним ідеям і вірив, що вони переможуть, незважаючи на жорстокі розправи з тими, хто боровся за їх здійснення.

П'єр-Жан Беранже (1780—1857) — виходець із середовища паризьких ремісників. Рано відчувши нахил до поетичної творчості, він багато часу віддав високим жанрам класицистичної школи, особливо захоплюючись пишномовними олександрійськими віршами. Та згодом почав творити пісні.

У французів здавна склався звичай, за яким поети, актори, музиканти влаштовували у пивницях серед веселої, гомінкої та чутливої до гострого слівця публіки своєрідні мистецькі імпровізації, відгуки на сенсаційні громадські події. Пісня-жарт у таких імпровізаціях посідала чи не найпочесніше місце.

Окремі поети-піснярі об'єднувалися в певні гуртки, товариства, що постійно збиралися в певних місцях. Так, наприклад, в кінці XVIII ст. популярним було в Парижі товариство шансоньє, що мало назву «Пивниця». На початку XIX ст. найавторитетнішим було товариство «Нова пивниця», очолюване Дезож'є.

І Беранже у 1809 році засновує товариство веселих піснярів «Монастир безтурботних». В цей час в його піснях звучать анакреонтичні мотиви: він оспівує кохання, дружбу, вино. Добродушний гумор переважає над гострою сатирою. Політичне спрямування пісні — поки що явище рідкісне

в його творчості. Та згодом життя примушує його змінити тон своїх пісень. Стала переважати в них суспільно-політична тематика.

Перша книга пісень побачила світ 1813 року і одразу принесла славу поетові.

Посилення громадянських мотивів в його піснях— свідчення того, що він не байдужий був до навколишньої дійсності, намагався дати оцінку явищам і подіям, свідком яких він був, відповідно до своїх політичних поглядів і переконань.

Якийсь час молодий Беранже поділяє ентузіазм французів до Наполеона, які вбачали в ньому продовжувача славних традицій революції 1789 року. Та оскільки диктатура Наполеона сковувала республіканські сили Франції, а його загарбницька політика падала важким тягарем на плечі народу, поет з часом все скептичніше ставиться до Наполеона.

Це знайшло відгук в його сатиричній пісні «Король Івето». В інших піснях — «Сенатор», «Голота», «Добродій під мухою», «Вселенська оргія» — Беранже осуджує існуючі порядки з свавіллям і розпустою багатіїв і сенаторів.

Особливої гостроти набирає його сатира в час Реставрації.

Першою опозиційною піснею, спрямованою проти режиму Реставрації (зокрема, проти проголошеної 4 червня 1814 року так званої

«конституційної хартії») була «Супліка породистих собак». Випад проти посплення цензурних утисків робить поет у вірші «Цензура», який розповсюджувався рукописно в серпні 1814 року. Викликають огиду в французького пісняра колишні прихвосні Наполеона — вельможі, що лизали йому п'яти, а тепер вислужуються перед Бурбонами і обзивають його узурпатором і тираном. Одначе й відродження влади Наполеона на Сто днів також не викликає захвату в поета. Він розуміє, що на розбещеного самовладдям Наполеона Франція не може покладати надій. Після Ста днів пісняр не припиняє боротьби проти Реставрації. Стріли його рим, «загострені, як жало», і далі впивалися в старі віджилі форми суспільного організму, що відродився у Франції завдяки потугам «Священного Союзу», реакційну діяльність якого засуджує французький шансоньс.

Період так званої другої Реставрації характеризувався розгулом терору. Емігранти, які «нічого не зрозуміли і нічого не навчились», вперто силкувалися відродити стару, дореволюційну Францію. Бурбони (Беранже називав їх «володарями, яких викопали з могил») очолили безглузду антинародну кампанію.

Беранже розвінчує роялістів, що ладні були продавати інтереси своєї країни заради своїх привілеїв, заради права визискувати народ.

Пихата, розлючена знать, що повернулася з еміграції, потроює свої зусилля у прагненні поповнити свої багатства, відшкодувати збитки, надолужити втрачені за час еміграції прибутки. Вона гопоровито заявляє про успадковані від своїх «славних» предків права визискувати народ («Маркіз де Караба»). Грабіжництво, пияцтво, зажерливість — ось чим «прикрашають» себе титуловані, знатні особи («Дитя панського роду»). У 1821 році, коли вийшла друга збірка пісень Беранже, автора було притягнуто до кримінальної відповідальності за образу влади, моралі та релігії. Поета засудили до трьох місяців тюремного ув'язнення та штрафу в 500 ф'ранків. Але суд над ним перетворився на демонстрацію протесту проти режиму Бурбонів.

Беранже продовжує картати дворянську чвань, тартюфство. У пісні «Навуходоносор» він робить випад проти Людовіка XVIII.

Поет бере під обстріл і сзуїтів, що підтримують Бурбонів («Смерть диявола»), і римського папу («Добрий пастир»), і тих, для кого доноси переросли в систему («Стій...»).

Беранже віщує неминучий крах Реставрації в невеличкій посмі «Червоний чоловічок», надрукованій за два роки до Липневої революції. За книжку, в якій вміщено цей твір, власті почали проти поета новий процес, на якому Беранже було засуджено до дев'ятимісячного ув'язнення

та штрафу на величезну суму (10 000 франків). Гроші зібрали шанувальники таланту Беранже, число яких день у день зростало. У в'язниці Ла-Форс, де він відбував покарання, його відвідали Гюго, Сент-Бев, Дюма.

Зростало напруження. Гнів народу проти Бурбонів вибухнув у липні 1830 року. Поет схильний був думати, що настануть кращі часи. Та цього не трапилось, і його дошкульна пісня не дає спокою і уряду липневої монархії (1830—1848).

Жертвам революційних боїв 27—29 липня 1830 року Беранже присвятив зворушливу поезію «Липневі могили» (1832). Відчувши, яким духом повіяло від липневої монархії на чолі з тузом фінансової буржуазії товстоголовим Луї-Філіпом, поет відмовився від пропонованих йому високих державних посад і синекур і порвав стосунки з тими своїми друзями, що дорвалися до міністерських портфелів («Моїм друзям, що стали міністрами»).

У піснях 30—40-рр. Беранже знову засуджує монархію, що є знаряддям гноблення народу, поет таврує жадобу наживи, з огидою висміює ожирілих буржуа і заявляє про необхідність рятувати Францію від хробаків-буржуа, що виплодилися в час липневої спеки. Франція стала мачухою для бідняків («Старий бурлака»). Найтяжчі випробування випали на долю селян («Жак», «Руда Жанна»).

«Мої пісні — це я сам», — писав Беранже.

Яким же вимальовується поет у нашій уяві як людина і громадянин?

В людях його вабили щирість, природна дотепність. Був він компанійський і відвертий у радощах і замкнений у печалі: звук жити в нужді і жив так бідно і просто, що, потрапивши до в'язниці, твердив: «В'язниця розніжить мене». Беранже не хизувався своєю бідністю, але й не соромився її і не крився з нею перед багатіями та вельможними сановниками, в товаристві яких йому іноді доводилося бувати.

Матеріальна скрута ніколи не спонукала його звертатися до офіційних осіб за допомогою.

Бурбони обіцяли йому щедру винагороду, якщо він погодиться оспівувати їхню «законну» владу. Беранже заявив: «Нехай вони дадуть нам свободу, зроблять Францію щасливою, тоді я оспівуватиму їх безплатно».

Після Липневої революції Комітет допомоги жертвам Реставрації запропонував пісняреві ренту в 600 франків. Поет відмовився, з огляду на те, що були жертви, які більше, ніж він, потребували допомоги: «Багатство вже в тому, — говорив він, — що у тебе мало потреб і багато друзів». Беранже не погоджувався на зустріч з королем Луї-Філіппом, кинувши жартома, що він (поет) «надто старий для того, щоб заводити нові знайомства». Талейран був одним із перших, хто

збагнув, що Беранже не шукає милості у сильних світу сього. Коли всемогутньому Талейранові, що домагався зустрічі з Беранже, порадили запросити поета на обід, він заявив: «Я надто поважна особа для того, щоб мені відмовили». Поет боровся з вождями ліберальної партії, які хотіли, щоб він діяв «у душі їх рабських комбінацій».

Тісно зв'язаний з народом, Беранже тонко вловлював його настрої. Поет не перебільшував, згадуючи, як в критичний момент історії Франції народні почуття цілком відповідали його власним міркуванням: «Моя муза — народ! Ця муза примусила мене вистояти перед тими, що вдавали з себе мудреців, і чиї поради, засновані на нездійснених надіях, неодноразово мене переслідували».

* * *

Смакуючи буяння життя, що несло радощі і горе, Беранже послідовно картав будь-які прояви аморалізму в громадських справах і в інтимних стосунках.

Як зачинателя критичного реалізму у французькій поезії XIX віку, його можна поставити поруч із Стендалем і Бальзаком.

Дивовижно широким є діапазон тематики його

цісень, що відтворюють найрізноманітніші людські характери і розкривають багатющу гаму людських почуттів.

Беранже досяг великої художньої майстерності в створенні рефренів, приспівів, різних за формою, ритмом, композицією. В них, як правило, стисло і влучно була виражена думка поета, не позбавлені вони і дотепних висловлювань. Ось чому пісні Беранже так легко запам'ятовувалися і швидко підхоплювалися народом.

Слава Беранже вийшла далеко за межі його країни. В Росії та на Україні ним захоплювалися революціонери-демократи: Белінський, Чернишевський, Герцен, Добролюбов, Шевченко, Грабовський. А відомі переклади-переспіви В. Курочкіна ввійшли в золотий фонд російської поезії.

Першими, хто на Україні перекладав з Беранже, були В. Самійленко та П. Грабовський. З перекладеного ними лишилося всього кілька віршів. Крім них у дореволюційний час пісні Беранже перекладали В. Щурат, Х. Алчевська, П. Капельгородський та інші.

Після Жовтневої соціалістичної революції пісні французького поета перекладали М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович, А. Шмигельський, М. Терещенко. Особливо високим рівнем відзначаються переклади М. Рильського, М. Зерова та П. Филиповича.

Це видання, що в нього ввійшли кращі зразки перекладів минулого і нові, не публіковані досі переклади, - свідчення глибокої любові і шани до безсмертного французького поета-лісняка на Україні.

Болеслав БУЯЛЬСЬКИЙ

П І С Н І

КОРОЛЬ ІВЕТО

От був король десь в Івето,
Ну, не король — забава!
Хай не списав його ніхто,—
Добряче спав без слави,
Вінця не мав на голові —
Замовив він Жаннет своїй
Завій.
Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!
Було з тим корольком гріха!
Сміха!

На день чотири рази їв
В палаці із соломи,
І скрізь осел його возив,
І кожен зустріч — знайомий.
Він скромність ставив до небес,
При нім конвой гвардійський щез,—
Став пес.
Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!
Було з тим корольком гріха!
Сміха!

Він ширю — роззявляв свій рот,
Лише відчувши спрагу.

Й тоді щасний його народ
Додержував присяги:
Податок високо сягав —
Від бочки кухля вимагав —
Стягав.
Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!
Було з тим корольком гріха!
Сміха!

Не був сердитий та лихий,
Моргав красуням видним,—
Його дорослі й дітлахи
Недарма звали рідним.
І ще влаштовувати звик
Чотири стрільби на весь рік
Старик.
Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!
Було з тим корольком гріха!
Сміха!

Ані на крок він не зростив
Своїх земель кордони,
З сусідами у згоді жив,
Їх поважав кордони.
Коли ж взяла його пільма,
Підданців плакала юрма
Ридма.
Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!

Було з тим корольком гріха!
Сміха!

Збережено аж по сю мить
Його портрет між ними:
Ось він на видноті, стримить
В шиночку над дверима.
І глухо відвідувачі
Кричать, з барил вино лючи
Й п'ючи:
«Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!
Було з тим корольком гріха!
Сміха!»

ЦАР ГОРОХ

Колись був славний цар Горох,
В історії не знаний.
Без слави добре спав за трьох,
Немов простий підданий.
Замість корони тільки й мав
Ту шапочку, що надівав,
Як спав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!

В хатинці жив він, добре їв
Разів із п'ять на днину,
Щодня державу об'їздив,
Для того й мав шкапину.
Не мав озброєних вояк,
Але держав він двох собак,
Он як.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!

Охоту мав він до пиття
І пив зовсім не воду,
Зате ж усе своє життя
За благо пив народу.

З вина він брав собі дохід —
Від бочки глек, та й пив як слід
В обід.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!

Ніхто не вмів би так, як він,
Подобатись дівчатам.
Мабуть, його не без причин
Піддані звали татом.
На рік разів чотири-п'ять
За городом учив він рать
Стрілять.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!

Він не бажав нових країн
І був сусіда тихий!
З законів тільки й мав один,
Щоб кожний жив для втіхи.
Народ при ньому сліз не знав
І вперше, як його ховав,
Ридав.

Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!

Портрет його, як знаєм ми,
Ще приховавсь донині.
Тепер він вивіска корчми,
Найкращої в країні.
Народ туди вчащає пить,
І тільки той портрет уздрить,
Кричить:
«Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий цар Горох!
Ох, ох!»

-СЕНАТОР

В мене жінка — честь моя і слава,
Очі в неї, як зірки, горять.
Через жіночку ж добув я права
Дорогого пана другом звать.
В самий день, як з нею повінчався,
Я з самим сенатором спізнався.

Приспів:

Маю щастя нечуване!

Маю честь велику!

Ах, вельможний, ясний пане,

Ваш слуга довіку.

Ряд подій його — передо мною.
Вже ж таких, як він, нема, на жаль!..
Із мою Розою зимою
До міністра їздив він на баль.
А мене де-небудь як спіткає,
Зараз перший руку простягає.

Приспів.

Біля Рози вдатний він на жарти,
Знає, чим її розвеселить.
А зо мною часом грає в карти,
Як вона заслабне та лежить.

Іменин моїх не забуває,
В день Нового року нас вітає.
Приспів.

По обіді іноді зимою
Сидимо ми. Сніг страшний мете.
Він до мене з ласкою такою:
«Чом же ви в проходку не йдете?
Будьте, друже мій, без церемоній!
Я вам дам свою карету й коні».
Приспів.

Раз увечері притьмом намігся
Та й повіз нас до свого села.
Пив я там вино, що аж знемігся...
Роза в іншій хаті спать лягла.
Та й найкраще ліжко в тім будинку
Відступив він для мого спочинку!
Приспів.

Як у мене хлопчик народився,
Я за кума попросив його.
І якби тоді хто подивився,
Як він пестив хлопчика мого!
І цілує, й на руках колише...
Певно, в заповіт його запише.
Приспів.

У компанії він любить сміхи,
Я ж буваю гострий на язик:
По обіді яюсь, для потіхи,
Я пришив йому такий гаплик:
«Кажуть, що моя до вас шаноба
Додала мені... ріжки до лоба».

Приспів.

ДОБРОДІЙ ПІД МУХОЮ

При ньому все, що має:
Сорочка, та штани,
 Та шкарбуни;
А кров п'янить і грає;
Веселий, долі рад,
 Чортам не брат,
Він каже: «От, їй-богу...»
Він каже: «От, їй-богу...»
Клянуся вам, кумедія та й годі!»
Веселий, ой, веселий
 під мухою добродій!

Добро, як є дівчата,
Компанія хмільна
 І вщерть вина;
Він ладен позичати,
Коли ж повістку в суд
 Йому несуть,
Він каже: «От, їй-богу...»
Він каже: «От, їй-богу...»
Клянуся вам, кумедія та й годі!»
Веселий, ой, веселий
 під мухою добродій!

Хай капає зі стелі,
У вікна дме зима,
і дров нема;
Задублий у постелі,
Не чує рук і ніг,
Знеміг і зліг,
А каже: «От, їй-богу...»
А каже: «От, їй-богу...
Клянуся вам, кумедія та й годі!»
Веселий, ой, веселий
під мухою добродій!

Його дружина всюди
Шовками всіх спішить —
Амур не спить! —
І всюди пересуди,
А він і не моргне,
Своєї гне
І каже: «От, їй-богу...»
І каже: «От, їй-богу...
Клянуся вам, кумедія та й годі!»
Всселий, ой, веселий
під мухою добродій.

Прийшла вже смерть з косою,
Священик розповів
Про божий гнів,
Про казани з смолою,

Про чорта і про гріх,
А чує — сміх:
«Клянуся, от, їй богу...
Клянуся, от, їй-богу...
Клянуся вам, кумедія та й годі!»
Веселий, ой, веселий
під мухою добродій.

ГОЛОТА

Приспів:

Ой, нема в голоти
Клопоту-турботи.
Все кохання та братання
У тії голоти.

Гей, звеличуймо голоту,
Упосліджену дарма!
Бо шляхетний той достоту,
В кого й шеляга нема.

Приспів.

Доля дуку обминає,
А до злидня йде сама.
Кожен теє добре знає
Із священного письма.

Приспів.

З пайпрадавнішого часу
Всі віки аж дотепер
Був господарем Парнасу
Старець з торбою — Гомер.

Приспів.

Чобіт завше тисне погу,
Тож вельможі б теж були
Щасливіші, їй же богу,
Мали б тільки постולי.

Приспів.

У палацах статуетки,
Та нудьга людей гнітить.
Бідний їсть і без серветки
І в соломі добре спить.

Приспів.

Гляньте: жорстке ліжко стало
М'якше від пуховика.
То кохання завітало
До голоти-бідака.

Приспів.

Дружби, кажете, немає?
Гей, неправда, є вона:
Де два злидні, наливас
Щедро в келихи вина.

Приспів.

МАЙБУТНІЙ ВІК,
або
КІМ БУДУТЬ НАШІ ДІТИ

О люди! Ніде правди діти:
Ми живемо в недобрій час.
Та, вибачайте, наші діти
Стократ погіршають за нас.
Чи ж варто силу витратити
Та все плодити рід людський?

Ах, залюбки,

Ми б залюбки

Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

Ми вміли пити, вміли їсти,
Пісні співали день у день.
А діти, чорні песимісти,
П'ючи, не знатимуть пісень.
Хай дурень ти, та вмій мовчати,
І ти для них — знавець тонкий.

Ах, залюбки,

Ми б залюбки.

Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

І наші вчені мужі вміють
Туман наводять на людей.
А після нас вони затіють
Таку баталію ідей,
Що буде диспут, раз початий,
Тривати місяці й роки.

Ах, залюбки,

Ми б залюбки

Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

Ми воювати добре вміли,
Та й мир любили, певна річ.
А діти — діло чи не діло —
Рубатимуться день і ніч.
І все для того, щоб чіпляти
На себе лаврові вінки.

Ах, залюбки,

Ми б залюбки

Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

Ми знали пристрасті кохання.
А діти наші, знов і знов
Впадаючи в надуживання,
Забудуть зовсім про любов,
І будуть пристрасті вивчати
Вони хіба через книжки.

Ах, залюбки,
Ми б залюбки
Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

Боюся, на біду софістів,
Нащадки наші вже, мабуть,
Назвуть вождями журналістів,
Мистецтвом — Оперу назвуть.
Цнотливі де тепер дівчата?
І де він, ловелас меткий?

Ах, залюбки,
Ми б залюбки
Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

Шануймо ж, друзі, наші квіти,
Хоч діти віри в них не ймуть
І наші добрі заповіти
Їм щастя, певне, не дадуть.
Не будуть Вакха шанувати
В нові часи, в нові віки.

Ах, залюбки,
Ми б залюбки
Хоч зараз ладні світ кінчати,
Та дуже ласі в нас жінки.

МАНДРІВКА В ОБІТОВАНІЮ

Гей би пам, братця,
Дружно зібраться
Там, де без праці,
Як у раю.
Любо нам, п'янії,
В теплій кумпанії,
В Обітованії —
В дивнім краю.

Земле багата!
Будь нам, як мати.
Доля щербата —
Нам не указ.
Смак наш маніжать
Вина та їжа,
Добра та свіжа —
Даром для нас.

Котиться слинка:
Що за новинка?
Замість будинка —
Кремований торт.
Маршал героєм
Став перед стросм.

Поруч — по трое...
З цукру ескорт.

Боже мій! Де ми?
Слані системи:
Зброя тут — креми
Та шоколад;
Дивні скульптури,
Шкіци з натури —
Всі з конфітури...
Хто їм не рад?

Нумо сміяться:
Просто на плаці
Блазні й паяци
Втнули концерт.
Тут, на майдані,
Б'ють у фонтані
Чисті та п'яні
Вина-десерт.

Клопоту досить:
Смажать та носять
Все, що попросять
Там, за столом.
Ми за звичаєм
Не потураєм:
Грізно караєм
Винних... вином.

Знать товстогуза!
Сів туз до туза,
Пузом до пуза,
Щільно, як мур.
Славна манера!
Всяк — ненажера:
Сита Венера,
Жирний Амур.

Геть, недолугі
Вчені-папуги!
Мудрі потуги —
Не дивина.
Що вам — замало
М'яса та сала?
Вище бокали!
Пийте до дна!

Швидше до діла!
Любка несміла,
Доки там ціла
Пляшка іскрить.
Випиймо спільно.
Дотепи — вільно,
В головах — хмільно,
В грудях — горить.

Корок — у стелю.
Тепло від хмелю,

Не на постелю
Впав — не стелив.
Подруго! Мати!
Годі шукати
Та заглядати
Попід столи.

Оргія дика!
Танці! Музика!
Кожен — індіком,
Чортові сват.
Ну, а по тому,
Чуючи втому,
Швидше додому,
Впали — і спать.

Радощі оргій —
Даром, без торгу.
Жодного боргу —
Ну, ліпота!
З ранку до півночі,
В розкошах мліючи,
Жить, не старіючи,
Років до ста.

Славна кумпанія
В Обітованії!
Пий до останньої!
Грай, музикант!

Що там за сцени?
Гроші? О нене!
Суне до мене
Офіціант.

ВСЕЛЕНСЬКА ОРГІЯ

Приспів:

Свят, хто дух вином кріпив

І на рило

Мав барило!

Хай би дощ вином кропив!

Кожен, певно б, де ступив,

Пив.

Безперечно,

Недоречно

Вести диспут безконечно.

Треба пити молодим.

Хай над нами —

Класні дами,

Вдосталь візьмемо вина ми

І надудлимося в дим.

Приспів.

Віршوماзи,

Богомази,

Вчені ритори — всі разом

Нудите ви залюбки.

Ніж писати

Мотлох всякий,

Ви б каламарі, писаки,
Поміняли на чарки.
Приспів.

Грім армадний
Тут не владний.
Марс у наших винах ладний
Грізні стріли потопить.
Грізна варто!
Чи не варто
Порох висипати жартом,
А бочки вином налить?
Приспів.

Всім — привілля!
Для дозвілля
Не жалійте хмелю-зілля.
Гей, дівчата, йдіть до нас!
Пташки милі,
Легкокрилі,
Є для вас вино в барилі,
Пийте, дорогі, до дна.
Приспів.

Кожен бачить,
Що то значить
В світі золото. Одначе
Треба пити більше, щоб
Ясно стало,

Що бокали
Нам цінніші за метали,
Гожі тільки для оздоб.
Приспів.

Між бочками —
Ми з жінками,
Котрі роблять нас батьками:
Плодять жвавих товстунів.
Наші діти
Будуть вміти
З пелюшок ще розуміти
Істину, котра в вині.
Приспів.

Перелесник
Та підлесний
Не пролізуть в наш чудесний,
Непідкупний світ добра.
Тут в пошані
Тільки п'яні.
Тут не місце гордій чвані.
Вище лавру — виноград.
Приспів.

Геть же розум —
Грубу прозу!
Що нам дасть вагання-роздум?
Слався, щедрість божества!

Дружба — вільна,
Воля — спільна.
А коли здолає хміль нас,
Сняться нам нові жнива.
Приспів.

ПОМИНАЛЬНИЙ ДЕНЬ

Дзвони жалібно гудуть:
Людам многогрішним
Звуки в душу западуть
Докором невтішним.
Діло мертвих і попам
Небезінересне.

Поминальній день — дзень-дзелень, дзелень-бам!
Царствіє небесне!

Краще б висадили ми
Квіти на могили,
А нецирі б їх слізьми
Щедро окропили.
Все нагадувало б нам
Про чарівні веспи.

Поминальній день — дзень-дзелень, дзелень-бам!
Царствіє небесне!

Грішним — муки на вогні,
Ну, а в рай — дівчата
Та любителі в вині
Істину вбачати.
Сам святий Петро їх там
Вводить в рай почесно.

Поминальний день — дзень-дзелень, дзелень-бам!
Царствіє небесне!

Ніж слізьми батьків своїх
Дарма обмивати,
Краще б їхній щедрий сміх
Нам успадкувати.
Адже Ліза — рада нам,
А вино — чудесне.

Поминальний день — дзень-дзелень, дзелень-бам!
Царствіє небесне!

Як умру, то не тужіть
В мене над труною.
Сум і сльози заглушіть
Піснею гучною.
Учиняйте тарарам:
Мертвий не воскресне.

Поминальний день — дзень-дзелень, дзелень-бам!
Царствіє небесне!

СУПІКА

породистих собак на дозвіл їм вільного
входу в Тюільрійський сад.

Приспів:

Кінець владикам і тиранам!
Повеселитися пора нам!

Щоб розпорядники всі знали,
Повідомляєм: на зорі
Псам Сен-Жерменського кварталу
Відкриють вхід у Тюільрі.

Приспів.

На нас нашийники чудові,
Не те, що в вуличних собак,
Бо луврські почесні, панове,
Не для зачуханих дворян.

Приспів.

Під час імперії, бувало,
Сам імператор нас ганяв.
Та гавкати ми не забували
На тих, хто поступ обганяв.

Приспів.

Ми масмо до вас прохання:
Пощада зрадникам? Чому?
Той зараз гавка на тирана,
Хто чоботи лизав йому.

Приспів.

Вони кусаються, як вопі,
Сердита такса, муцик злий,
Хоч німцям лащились за гроші
І кров французьку пролили.

Приспів.

Нехай англійці триумфують:
Податки не жахають псів.
Шматочок цукру нам дарують
І чорну каву для котів.

Приспів.

І кофти, чепчики шовкові
Знов стали модними в наш час.
І церква має владу знову.
In status quo поставте й нас.

Приспів.

Ми обіцяємо з подяки
(Окрім кількох ганебних псів)
Брехати знов на небораків
І лащитись до багачів.

ЦЕНЗУРА

Видавця терпіти мусим,
А до того й цензорі
Обгризають крила музам,
Як зажерливі щури.

Приспів:

Люди! Смійтеся з ослів!
Сміх — не гріх,
І прав на сміх
Та на дотеп вільних слів
Не питайте в королів!

Скільки їх, мужів державних,
Чувши в пресі вільний сміх,
Перелякані дрижали
В апартаментах своїх!

Приспів.

Хай розумники з Палати
Роблять спроби ув'язнити
Вільний дух, стихійний натопт,
Думку, котра їх разить.

Приспів.

Хай «крамолу» цензор зводить —
Вільна думка не вмира,
І повік не дійдуть згоди
В'язень і тупий тиран.

Приспів.

Коли темінь б'є у вічі
І крізь нетрі не пройти,
Самодури гасять свічі,
Щоб дороги не знайти.

Приспів.

Хоч міністри і повчають
Нас суворо цілий день,
Та вночі тихцем читають
Зошиток моїх пісень.

Приспів.

Люди! Смійтеся з ослів!
Сміх — не гріх,
І прав на сміх
Та на дотеп вільних слів
Не питайте в королів!

ДЗВОНАР

. Приспів:

Дзелень-бам, дзелень-бам, дзелень-бам!

Хай нам вибачить тато,

А хрестини — то свято.

Православні, спішіть в божий храм!

Дзелень-бам, дзелень-бам, дзелень-бам!

Набридає: кончини й кончини...

Починаємо в стилі мажор.

Став татусем старий без причини.

Бийте, дзвони: всесвітній фґурор!

Приспів.

Рада мати ступає, мов пава,

Чоловік аж посинів зі зла:

Він-то знає, яка в нього слава.

Бийте, дзвони: вітайте осла!

Приспів.

Ну, а хто ж таки батько дитяти?

Мій сусіда не став би за так

Дарувати дарунки багаті.

Бийте, дзвони: сусіда — мастак!

Приспів.

Ну, а може, то мер постарався,
Щоб у нас був малий старшина?
Він з кумою, я знаю, кумався.
Бийте, дзвони, хильнемо вина!
Приспів.

Знаю я: сам вікарій малятко
Нарече, як захоче господь.
О, вікарія знають дівчатка!
Бийте, дзвони: чудовий приход!
Приспів.

А хіба губернатор не пасся
Між підлеглих своїх крадькома?
Їхня світлість до ласощів ласа.
Бийте, дзвони: він кум недарма!
Приспів.

Ой, нелегко знайти його тата!
Та матуся його дорога
Ще знайде і сестру йому, й брата.
Бийте, дзвони: хай бог помага!
Приспів.

НОВИЙ ДІОГЕН

Приспів:

Діогене,

У плащі твоїм

Я качаю свою бочку — що кому до мене?

Діогене,

У плащі твоїм

Я сміюся, веселюся, щиро п'ю і їм.

Кажуть, строгий, ти любив лиш чисту воду

пити.

Я води не п'ю, бо що мені вона?

Я — для мудрості — за місяць можу осушити

Добру бочку найстарішого вина.

Приспів.

Там, де добре, там я радий жити роки й роки.

Та боги, по правді, непостійні в нас:

Бочка крутиться, неначе глобус, у всі боки,

Я кручуся, доганяю долю й час.

Приспів.

Гей, люблю трощити-бити я готичні витівки,

Дерти, що під руку — стрічка, прапор, бант.

Та проте не хочу, друзі, й надміру політики,

Бо *свободі* личать кольори троянд.

Приспів.

Хай владки вiчно дiлять славу, свiт i владу,
Чубляться собi — хто правий, а хто нi.
Вiрте: я в кумпанiю за стiл до них не сяду;
Тiльки прошу: бочку залишите менi.

Приспiв.

Дiогене! Можна навiть в Грецiї сучаснiй
З лiхтарем людей шукати. Славна рiч!
А в моїх покоях свiтло цiлу нiч не гасне,
То в гостях амури в мене цiлу нiч.

Приспiв.

Знаю добре: за сатиру милостi не буде.
А тим часом я не хочу й пишних слiв:
Надмiр честi сiє всюди зайвi пересуди.
Нащо нам свiтила, окрiм королiв?

Приспiв.

Я не сплачую податкiв, уникаю служби,
Але патрiотом бути завжди рад,
I якщо бува з бочками у жнива сутужно,
Завжди радо я свою вiддам пiд виноград.

Приспiв.

ПАПА-МУСУЛЬМАНИН

Колись-то папа, що по морі
Кудись із Риму мандрував,
Піратам злим у лютім горі
На схід невільником попав.
Спочатку лайавсь він з досади,
А потім бога зрікся він.
Святий відступнику, за зраду
Пекельний вас чекає скін.

Попасти він боявсь на палі,
Злякався дошкульних знущань,
І він звернувся у поталі
До Магомета без вагань:
«О, зглянься, праведній пророче!
Спаситель тут лиш ти один».
«Що чуємо, святий панотче?
Пекельний вас чекає скін».

Обрізали його негайно.
Він мусульманин хоч куди.
І розважався він звичайно
Удвох з імамом завсігди.
І навіть біблію безбожно
Дер по шматку християнин.
О боже наш, хіба так можна!
Пекельний вас чекає скін.

Зробився справжнім він корсаром,
Шербети їв, кальян курив,
Наслідуючи яничарам,
Гарем у себе він завів.
Чарівні перса. Пишні коси.
Який негідник, чортів син!
Святий наш папа, що за позн?
Пекельний вас чекає скін.

Та трапилась чума на сході.
В тюрбані дивному своїм
Він повернувся при всім народі
В апостольський, священний Рим.
«Вам треба, певне, знов хреститись?»
«Довічний мій високий чин».
О боже наш, як не гнівितись!
Пекельний вас чекає скін.

Тепер наш папа,— боже, де ми? —
В ім'я господнє захотів
З монастирів зробить гареми
І поженити всіх ченців.
Під ним вся церква занепала,
Єретиків не палить він.
Святий панотче, все пропало!
Пекельний вас чекає скін!

ЛІЗИНІ ЗРАДИ

·Навіщо, Лізо, сварки
Заводити дарма?
Невже ж у тебе й чарки
Для мене вже нема?
Лічити та ховати
Вино від мене — сміх!
От стану рахувати
Я любасів твоїх.

Приспів:

Біда, як жінка скаче
У гречку дуже часто.
Скачи, невірна вдаче.
Я п'ю до дна, одначе,
За наше, Лізо, щастя.

Ліндор ще вкусить лиха
Від хитрощів своїх.
Тобі він шепче стиха,
Зітхне ж — чутно для всіх.
У донжуани лізе,
Поганить ремесло!
Налий по вінця, Лізо,
Я п'ю йому на зло.

Приспів.

В Клітандра ти бувала...
Коли я вас застав,
Його ти цілувала,
Рахуючи до ста.
Не червопій: рахунок,
Йй-богу, не малий.
За кожен поцілунок,
Будь ласка, ще налий.
Приспів.

Мондорові, що носить
Коштовності тобі,
Ти маєш ласки досить —
Я бачив, далєбі.
Він міцно обіймає
Стрункий і пружний стап.
У плящі вже немає —
Піди нову дістань.
Приспів.

Пригадуєш: я — в спальню,
А там якась мапа,
Застукана, нагально
Плигнула із вікна.
Утік щасливий злодій
Коштовностей твоїх.
За нього при нагоді
І випити не гріх.
Приспів.

Мій друг — твоїм одразу
Стає. А тим, що ти
Покинеш і образиш,
Я рад допомогти.
Живем, як у єдиній
І здруженій сім'ї.
За щастя ж господині
І родичів її!
Приспів.

МАРІОНЕТКИ

У всі часи, на всій землі,
Як на великій сцені:
І жебраки, і королі,
І темний люд, і вчені,
Раби й владики, добрі й злі,
Черниці і гризетки —
У всі часи, на всій землі
Ми всі — маріонетки.

Діяч, що гордо йде вперед,
Проходить скрізь надійно.
В низькому зрості весь секрет,
А дума — самостійний.
Фортуна грає так і сяк
Нещасним, як в рулетку.
В руках у долі він, простак,—
Лише маріонетка.

Дівча невинне, що в житті
Ступає перші кроки,
Секрет чарівних почуттів
Ще не збагнуло й трохи.
Та вже ні спокою не зна,
Ні сну — росте кокетка.
В руках Амура вже вона
Також маріонетка.

Друг дому в дім до друга йде,
Амури знов і знову
З його дружиною веде;
А чоловік — ні слова.
Дурний чи хитрий, все одно
Німий, як статуетка:
В руках дружини він давно
Лише маріонетка.

Велику гру ведуть жінки
З чоловіками зроду:
Міняють їх, як п'ятаки,
Капризам на догоду.
А ті танцюють на нитках,
Як блазні з оперетки.
Гай-гай! У господа в руках
Ми всі — маріонетки.

НАПЛЮВАТЬ!

Вздовж і впоперек — п'ятьма,
Світ іде й так і сяк

Навкосяк.

Що не жінка — то відьма,
Крамар дерти мастак

Із пияк.

Приспів:

Доля рада нас всіх обмахлять;
Та, хильнувши як слід,

На весь світ

Наплювають! Наплювають! Наплювають!

У п'яниць ниші відчай,

Бо ж усі крамарі

Й шинкарі

Богом-господом свідчать,

Ніби весь виноград

Вибив град.

Приспів.

Гей, борги я просрочив,

І суддя, як своє,

Продає

Моє збіжжя і хоче
Щось поцупити й для
Короля.

Приспів.

Світ хисткий і несталий:

Сядеш пити вп'ятьох

Чи вшістьох,

Не осушиш і шкалик,

А вже трое злягли

Під столи.

Приспів.

Суций клопіт — кохання:

Мав мороку з двома,

Так дарма,

І завів без вагання —

Збережи мене бог! —

Разом трьох.

Приспів.

Так, хандрю я зрікаюсь.

Я не пив і допіру

Надміру,

А тепер я покаюсь,

Бо допите давно

Все вино.

Приспів.

ПОЛІТИЧНИЙ ТРАКТАТ ДЛЯ ЛІЗИ

Твоя краса над нами вічна,
О Лізо, всі ми вірні їй.
Хай буде влада тиранічна
В усій імперії твоїй.
Та ми — французи. Ми — не камінь.
Дозволь же, Лізо, вільний сміх
І над твоїми помилками
Для щастя вірних слуг твоїх.

Ще не було красунь і принців,
Що владою б не зловжили.
О, тьму коханців і провінцій
Вони до ручки довели!
В твоїх покоях ворог мріє
Піднять на тебе бунтівних.
Зречися, Лізо, тиранії
Для щастя вірних слуг твоїх.

Кокетка, надто вже капризна,—
То воїн, що жалю не зна
І за три моря од вітчизни
Жорстоко нищить племена.
О Лізо! Славолюбним планам
Не піддавайся ти на гріх
І знай межу завоюванням
Для щастя вірних слуг твоїх.

І королів не так придворні
Оберігають, як жінок.
О, шанувальники моторні
Пильнують ревно кожен крок!
Та, Лізо! В ліжку, мов на троні,
Ти декретуєш міру втіх.
Тож будь приступна безборонно
Для щастя вірних слуг твоїх.

Дарма король товче народам
Про неземні свої права.
Зате в тобі сама природа
Для чарування ожива.
Тримай же скіпетр — символ влади —
У білих пальчиках своїх.
Не треба іншої принади
Для щастя вірних слуг твоїх.

Тебе увінчують троянди —
Любові щедрий урожай.
Ти хочеш жити можновладно —
Свободи наші поважай.
А ми, підлегли, вірні трону,
Впадемо до монарших ніг.
Носи ж повік свою корону
Для щастя вірних слуг твоїх.

ПТАШКИ

Зима. Сумнішають хатини:
Поля замерзли в тихім сні;
Пташки в далекії країни
Несуть кохання і пісні.
Та де б вони гніздо не звили,
Все будуть край наш пам'ятать:
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Їх виганяє доля з хати,
І нам сумніш стає, ніж їм:
Тепер ніхто нас утішати
Не буде співом чарівним.
Летіть же ви в країни милі
Щасливим людям щєбстать!
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Немов пташки, до гнізд прикуті,
Ми задримо легким пташкам,
Негодонька, морози люті
З півночі йдуть на горе нам.
О, чом же ми не маєм сили
Летіти, зиму переждать?..
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

Вони ж нас, бідних, ізгадають,
І тільки вернеться тепло,
Старого дуба відшукають,
Де їх гніздо торік було.
Щоб знали ниви почорнілі,
Що прийдуть дні щасливі вп'ять:
Пташки, що в вирій одлетіли,
З весною знову прилетять.

ПТАШКИ

Прийшла зима; сумують хати;
Холодні вітри пронеслись;
В діброві співу не чувати,—
Пташки до вирію знялись.
Край рідний тугою німою
Їм не забути в чужині,—
Пташки, розігнані зимою,
До нас злетяться повесні.

В загнання кинула їх доля,—
Прегірко їм,— нам гірше страт:
Не донесеться пісня з поля
Ні до хатин, ні до палат.
Радієм думкою самою,
Що, хто б не слухав ті пісні,—
Пташки, розігнані зимою,
До нас злетяться повесні.

Тріщить мороз, лютує хуга;
Зігнанців жереб мане нас,
Бо хмуρο йде година друга,
Несе недолю грізний час.
Дай боже змученим тюрмою —
Зітхнути легше вдалині;
Пташки, розігнані зимою,
До нас злетяться повесні.

Не стане хмари на блакиті,—
Назад кохання верне їх,—
І дуб, зазнавший бур у світі,
Пригорне знов співців своїх.
Щоб за пануючою тьмою
Усім звістить про ясні дні,—
Пташки, розігнані зимою,
До нас злетяться повесні.

П'ЯТЬ ПОВЕРХІВ

У двірника, в пiтьмі пiдвалу
Мене матуся привела.
Для всiх челядників кварталу
Пристаупна змалку я була.
Та пан вiдбив мене в голоти.
Йому на слово я здалась.
I з ним — за всi мої чесноти —
На перший поверх пiднялась.

Вiд понедiлка до суботи
В покоях знатної сiм'ї
Анi роботи, нi турботи
На бiлi рученьки мої.
I звiдки лихо те стряслося:
Вiн, мов свiча, в коханнi згас.
Та доля зглянулась — i ось я
На другий поверх пiднялась.

Отут-то граф i небiж графiв,
В менi роздмухавши пожар,
Платили хто за що потрафiв:
Хто — лиш за попiл, хто — за жар.
Та що та знать менi? Доволi!
I з танцюристом я зiйшлась.
I разом з ним — велiння долi! —
На третiй поверх пiднялась.

Скубла англійця — гонористий,
Але поступливий магнат.
А потім — дохлі фінаncисти,
А потім — бог простить — прелат.
Зустріла злодія старого;
Казав, одружиться і — зась.
Ще й обікрав... І через нього
Я ще на поверх піднялась.

Переселившись на четвертий,
Я запросила двох небог,
І от на весь квартал концерти
Даєм — хай змилується бог
Я з комісарами сварюся,
В домашні клопоти втяглась,
Стара, ще й старості боюся;
На п'ятий поверх піднялась.

Тепер забралася найвище,
І ремесло моє — мітла,
Притулок старості — горище.
А як же я колись жила!
Кажу — й дивуються сусідки.
Я ж бачу, мстучи сміття:
Між мотлохом бувають свідки
Мого щасливого життя.

ЗИМА

Стигне скута холодом земля —
І птахи у вирій одлетіли.
Сніг лягає покривалом білим
На міста, на села, на поля.
На промерзлих шибках знову квіти
Почали морозяно яскріти,
Двері заходилися скрипіти,
Змерзлий пес не вигляне з кубла.
Досить іскрам в попелі дрімати,
Виженімо, друзі, холод з хати,
Гріймося від нашого тепла!

Друже-маандрівниче, схаменись!
Жде тебе твій дім, твоя родина,
Скоро вдарить люта холодина:
На мороз он дрова зайнялись.
Я-то не боюсь того прогнозу;
В тепле хутро одягнув я Розу,
А вона від лютого морозу
Вже не раз мене уберегла.
Мила Розо, в сухі поліна,
Сядь до мене, Розо, на коліна,
Гріймося від нашого тепла!

Вже падворі темінь. Пізній час.
Ніч вітрами сніговії котить.
Розо, нас кохання розохотить:
День минув, настала ніч для нас.
Тільки йдуть до нашої оселі
Молодята, жваві та веселі.
Досить місця в нашій цитаделі.
Гей, щоб радість наша не втекла,
Щоб дарма не мерзнути, навколо
Хатнього вогню — щільніше коло,
Гріймося від нашого тепла!

Поки вогник лампи не погас,
Пестоці кохання не до речі.
Стіл накритий. Починаймо вечір,
Розою готований для нас.
Давній друг припіс нам до вечері
Купу фантастичних фанаберій,
Та історій різних, та химерій
Дивовижних — їм нема числа.
Поки у чарках горить і тане
Пунш іскристий — зілля полум'яне,
Гріймося від нашого тепла!

По-зимовому природа спить,
Схована під снігову попону.
Диким завиванням аквілону
Нашої вечірки не спинить.

Подумки ми над казковим краєм
Небеса нестримним летом краєм,
І здається для кохання раєм
Світ, куди нас мрія занесла.
Хай ніхто з нас двері не посміє
Відчинити, поки завесніє;
Гріймося від нашого тепла!

МАРКІЗ ДЕ КАРАБА

Гляньте: цей маркіз
Право нам скупе привіз.
На коні баскому,
Вчвал прискочив він додому
Та й у замок свій
Квапиться мерщій.
На безчестя наше,
Шабелькою маше:
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

Люде чесний, знай,
Я вщасливив цілий край.
Я — підпора трону,
Я монарсі дав корону
І тому, як він
На мій стан і чин
Та підійме руку,—
Матиме науку!
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

Чутка йде — немов
У млині мій дід моллов.
Що за вражі пльотки!
Сам Піпін, Піпін Короткий

Був прапращур нам...
Першості не дам
В родословнім дрві
Навіть королеві...
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

Я в палацах — свій!
Паросток молодший мій
На єпископаті
Сяде скоро в білій шаті.
Правда, старший син
Дурень, але й він
Без війни і рани
Три хрести дістане.
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

Що? Податки з нас
Сміють правити в цей час?
На дворянське право
Заміряється... держава?
Не заплатим, ні!
Замки в пас міцні,
І як прийде влада,
Привітаєм радо.
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

Чом тобі не рай?
Ти, панотче, гріш збирай,
А простацтво злісне
Знов тягни ярмо залізне.
Від дівчат твоїх
Ми ждемо утіх,—
Бо ж на «перші ночі»
Всі єсьмо охочі.
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

Та й настане лад!
По церквах — кадило й чад,
А сіпаки вірні
Б'ють і мучать села хирні.
Від своїх дідів
Владу я посів,
І її ж у спадок
Візьме мій нащадок.
Скинь шапки, гинь, юрба,—
Хай живе маркіз Караба!

МІСІОНЕРИ

Сказав раз якось сатана:
«Кругом нависли хмари,
Скрізь сяє істина ясна,
Зникають зовсім чвари.

Наказую: в найближчий час,
Чорти, мій виконать наказ.

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Ви проникайте до столиць,
У села йдіть між люди.
Лойоли спиритного лисиць
Беріть за приклад всюди.

Ховайте лиш свої хвости,
В руках тримаючи хрести.

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Творіте всюди чудеса,
Робіть побільше шкоди!
Хай інших ваблять небеса,
Втішають нас доходи.

Щоб краще затягти в ярмо,
Поширюйте святе письмо.

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Ганьбіть освідчених людей,
Руйнуйте скрізь родини.
Розбещуйте серця дітей,
Хай честь жіноча гине!

Щоб розпалити почуття,
Співайте про святе життя.

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Розправи у лукавій грі
Хваліть ви на амвоні.

Хай буде трон на олтарі,
А не олтар на троні!

Хай церкви служать на землі
Васалом вірним королі!

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожеар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Хай нетерпимість сіє страх,
Девізом нашим стане,
Хай протестанти на вогнях
Свої лікують рани!

Від вільнодумців на весь край
Смердить горілим м'ясом хай!

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожеар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

Скінчив наказ свій сатана.
Ревуть чортів отари.
Іде з просвітою війна,
Заслали обрії хмари.

Танцює зграя чаклунів,
Знущається з святих огнів.

Гасаючи по світу,
Ви роздувайте скрізь пожеар!
Гасіте геть освіту,
Паліть багаття чвар!

ЮДА

Юда — славний чоловік:
Завжди він стоїть горою
За людей, що цілий вік
Йшли дорогою прямою.

Ми ж, не терплячи людців,
Що шукають манівців,
Шепчем всюди:
— Тихо, люди!
Лихо буде: онде Юда!
Тихо: Юда! Тихо: Юда!

Захищає він мораль —
Перед ним тремтить усякий
Полохливий ліберал
І запроданий писака.

Ми ж, як тільки річ заїде
Про свободу для ідей,
Шепчем всюди:
— Тихо, люди!
Лихо буде: онде Юда!
Тихо: Юда! Тихо: Юда!

Без пошани до чинів,
Часто ходить він між нами
У військовому вбранні
З бойовими орденами.

Ми ж, шануючи вояк,
Славу й подвиги, однак
Шепчем всюди:
— Тихо, люди!
Лихо буде: онде Юда!
Тихо: Юда! Тихо: Юда!

Не щадить він ані звань,
Ні чинів-регалій різних,
Від підступних зазіхань
Захищаючи вітчизну.

Але ми, хто день за днем
Боротьбу зі злом ведем,
Шепчем всюди:
— Тихо, люди!
Лихо буде: онде Юда!
Тихо: Юда! Тихо: Юда!

Всім і скрізь не тайкома
Любить Юда говорити:
«Під шпиком земля сама
Має в наші дні горіти».

Але ми, хто для шпиків
Не жаліє кулаків,

Шепчем всюди:

— Тихо, люди!

Лихо буде:

онде Юда!

Тихо: Юда! Тихо: Юда!

ПРОЩАННЯ З ДРУЗЯМИ

Друзі! З думкою гіркою
Важко їхати мені:
Не знайду без вас спокою
Я в далекій стороні.
Ми ще зійдемося, знаю,
Ми не раз іще хильнем.
— Їдьмо,— Мудрість підганяє
В путь-доріженьку мене.

Я повчальним мудрим радам
Віри й зовсім би не йняв
І дорожню втому радо б
На дозвілля поміняв.
Почуття неохололі
Ще не зрадили мене.
— Їдьмо, їдьмо,— поклик Долі
В путь-доріженьку жене.

— Про вино забудь, звичайно,
Про дівчаток і не мрій,—
Наказав мені повчально
Ескулап жорстокий мій.
Але ж Ліза в мене — мила!
А вино ж — таке смачне!
— Їдьмо,— Пристрасть спорядила
В путь-доріженьку мене.

Певне, друзі, я невдовзі
Повернуся знов до вас.
Близько-близько, на порозі
Той святій, жаданий час.
Вже візник багаж виносить,
Ще хвилина — й віз майне...
— Ідьмо вже,— Надія просить
В путь-доріженьку мене.

СВЯЩЕННИЙ СОЮЗ НАРОДІВ

Я бачив Мир — як над землею віяв
Квітками він і золотом пашні.
Він переміг, і бог війни розвіяв
Погрози хмар і блискавок огні.
І мовив Мир: «У кожному народі
Я вмію честь і гідність одзначить.
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть.

О племена, вас утомили війни,
І навіть в сні не вийти вам із пут.
Переділіться знову — супокійний
Хай буде кожному під сонцем кут.
Не йдіть з царями в тріумфальнім ході
І власну путь до щастя прокладіть.
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть.

Сусіду спалиш — знай, що Аквілони
Тим полум'ям і твоїй охоплять дах.
Війна минеться, попіл прохолоне,
Але — що плуг у зраних руках?
Границі наші у страшнім обводі:
Рови фортець, поля кровопролить...
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть.

Міста горять, а можновладні берла
Підводять підсумки людських утрат,
Що їх війна ненаситна пожерла
Задля вінців і пурпурових шат.
Сліпі отари, зрозумійте — годі
Покірні шиї до ярма хилить.
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть.

Щоб Марсових не чути більше кроків,
Закони даймо землям і містам,
Щоб їм кривавих не струмить потоків
На втіху вінчаним войовникам.
Не вірте в зорі їх. Блиснуть на Сході,
Та в світлі дня їм більше не світить.
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть.

А світ зітха в спокої тихомирнім,
Скажіть: прощай! усім минулим дням
І сійте хліб у любім дзвоні лірнім,
Курить мистецтва гойний фіміам.
Достатки в кожній з'являться господі
І кожен шлюб нащаддя проростить.
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть».

Так говорив юнак той боговитній,
І лиш монархів він не зворушив.

Осінній день стояв у цвіт повитий,
Вернулись радощі весняних днів.
Пролийте ж вина на хвалу свободі
І щастя еру скрізь оповістять.
Народи, злийтеся у братній згоді
І руки потисніть.

СТІЙ,
або
СИСТЕМА ТЛУМАЧЕННЯ

(Пісня на іменини Марії)

Я боюся вам завдати
Шкоди щедрістю похвал.
Все-бо можна трактувати
Як крамолу й кримінал.

Тільки я скажу: «Марія»,—
Пильний тут же додає:
«А в Марії — син Месія...
Мабуть, натяк. Щось тут є.

Стій: крамола!
Стій: забрати!
Стій: крамольника — за ґрати!»

Чи скажу: «Сама природа
Дарувала пензель вам,
І достойна нагорода —
Гідний шани фїміам;

Та розбили душу вашу...»
Скажуть: «Натяки, мовляв,
Що в музеї чипять кражу
Люди з двору короля.

Стій: крамола!
Стій: забрати!
Стій: крамольника — за ґрати!»

Чи скажу: «Талант музичний
Вам господь подарував,
І мотив патріотичний
Вашу душу хвилював...»

Скажуть: «Натяк. Він завзятий
І злякисний трибун.
Славу Франції співати?
Це вже надто! Це вже бунт!

Стій: крамола!
Стій: забрати!
Стій: крамольника — за ґрати!»

Чи скажу я, що в Марії
Щедра милістю рука,
Що вона в біді зіґріє
Й нагодує жебрака,—

Знову скажуть: «Викликає
В нас підозру дивний тон:
Він на рівність натякає
І розхитує закон.

Стій: крамола!
Стій: забрати!
Стій: крамольника — за ґрати!»

Я тепер боюся всього;
А сьогодні, як на зло,
Місяць серпень, а до того
Ще й п'ятнадцяте число.

Скажуть: «Збіг не випадковий,
Придивіться — то не жарт:
Він Марію славословить,
А на думці — Бонапарт.

Стій: крамола!
Стій: забрати!
Стій: крамольника — за ґрати!»

Ні, мовчу, мовчу. Боюся
Знову вскочити в сільце.
Я букет несу. Дивлюся:
Він — триколірний! Таж це —

Символ вільності, звичайно!
За таку крамолу в нас
Запроторюють негайно,
Де й Макар телят не пас.

Стій: крамола!
Стій: забрати!
Стій: крамольника — за ґрати!

ДИТЯ ПАНСЬКОГО РОДУ

Приспів:

О судді, о хранителі
Високородних титулів!
Верніть мені мій сан і чин:
Я — іменитий дворянин.

Хай позашлюбний, хай побічний,
Та я для свого батька — син.
Усуньте ж прогріх історичний:
Я — іменитий дворянин.
І родову прадавнію славу,
І честь, закріплену гербом,
Беру від предків я по праву...
Свята земляця їм пером!

Приспів.

Життям достойної персони
Моя матуся прожила:
У двадцять вийшла за барона,
У тридцять графа прийняла;
Нарешті, як маркіза строга
Оберігала панську кров
І без гріхів нішла до бога...
Свята земляця їй пером!

Приспів.

Мій добрий батько, що нітрохи
Свого роду не зганьбив,—
Герой великої дороги,
Чужі кишені він любив;
Зате був з дамами ласкавий,
Не йшов, як інші, напролом,—
За їхній кошт він жив на славу...
Свята земля йому пером!

Приспів.

Мій дід, обтяжений боргами,
Ховався в замку сам-один
І пив не відрами — бочками,
Як чистокровний дворянин;
А потім, добре напідпитку,
В селі робив страшний погром —
І так пропив усе до нитки...
Свята земля йому пером!

Приспів.

Прапрадід теж був знаменитий
Король — всім краєм володів.
Умів поїсти і попиту
За всіх прапрадідів-дідів.
Пишаюсь я достойним предком,
Що, сівши на високий трон,
Проїв маєток за маєтком...
Свята земля йому пером!

Приспів.

Але я сам — щоб ви те знали —
За всіх їх разом дворянин,
І все, що славні предки мали,
В собі поєдную один.
Я з честю рід продовжу — знайте,
Отож, як з миром і добром
Помру, ви хором заспівайте:
— Свята земля йому пером.
Приспів.

СТАРИЙ СТЯГ

Я друзів розшукав недавно,
Яких розкидала війна.
Хмільного випивши вина,
Згадали ми про мужність славу.
Нам не забути тих звитяг.
А прапор я відніс до схову.
Коли ж струшу я порох знову,
Який покритий військовий стяг?

Той стяг, сховавши серед краму,
Зберіг я, бідний інвалід.
Невидимо він двадцять літ,
Як день, промайорів над нами.
Він весь у лаврах та квітках.
І так виблискує чудово.
Коли ж струшу я порох знову,
Який покритий військовий стяг?

За кров повсталого народу
Цей прапор заплатив цілком
Тоді, як гралась державою
Бійці — поборники Свободи.
Хай глитаї відчують страх,
Почувши нашу просту мову.
Коли ж струшу я порох знову,
Який покритий військовий стяг?

Його орел лежить підбитий.
Він так намучився колись!
О півне галльський, повернись!
І знов горлай, несамовитий.
Цей стяг благословить в віках
Майбутню Францію чудову.
Коли ж струшу я порох знову,
Який покрив військовий стяг?

Він став опорою закону,
Пройшовши довгий шлях звитяг.
Ставали, стаючи під стяг,
Ми громадянами до скону.
Сховаймо ж долю сіромах
За нашу корогов шовкову.
Коли ж струшу я порох знову,
Який покрив військовий стяг?

Цей стяг сховав я біля зброї.
Його я покажу і вам,
На зло проклятим ворогам
Він закликає нас до бою.
Я вірю: там, на небесах,
Боги почують цю промову.
Тоді й струшу я порох знову,
Який покрив військовий стяг!

ЗБИРАННЯ ВИНОГРАДУ

Свіжить ранковий холодок,
У нас — робота.
Геть, дрімота!
Ведіть, музики, у танок
І чоловіків, і жінок.
Кисляк, їй-богу, пити неохота.
Нове вино — нові у нас пісні.
Гей, друзі, кажуть: істина — в вині.
Гей, друзі, істина — в вині!

Наш мер вітає зміну влад,
Бо п'є з нагоди
За клейноди;
А випити він завжди рад.
Сюди його, на виноград!
Ми всі стрічки, клейноди й нагороди
Вином перефарбуємо на пім.
Гей, друзі, кажуть: істина — в вині.
Гей, друзі, істина — в вині!

Суддя — сутяга, лиходій —
Радий без тями
Над піснями
Вершити суд неправий свій.

Та досить з нього двох сулій,
Для того щоб співав він разом з нами
Мелодії крамольні й підривні.
Гей, друзі, кажуть: істина — в вині.
Гей, друзі, істина — в вині!

Піп каже: волею небес
За оковиту —
Смолу пити.
Та видав ніс, червоний весь,
Його хмелений інтерес.
То краще вже б вино благословити,
Ніж вергати на нас громи страшні.
Гей, друзі, кажуть: істина — в вині.
Гей, друзі, істина — в вині!

Чванько вельможа. Ну, і що ж?
Він не до ладу
Має владу.
А нам зручніш: у нас також
Від Ноя — титули вельмож,
Записані на листі винограду.
Навіщо ж нам пергаменти нудні?
Гей, друзі, кажуть: істина в вині.
Гей, друзі, істина — в вині!

Щасливий край, де згода й лад
Між вояками
Й пияками.

Ми — патріоти: кожен рад
Єднати лаври й виноград
В одне з трояндами і колосками.
Вітчизно! Вороги нам не страшні.
Гей, друзі, кажуть: істина — в вині.
Гей, друзі, істина — в вині!

DE PROFUNDIS

Приспів:

Хвала тобі, животворящий!

Дружина люба

Врізала дуба.

Хвала тобі, животворящий!

Влаштуй її в раю найкраще.

Пошли в раю їй, боже,

Побільше втіх, принад,

Інакше — з пекла може...

Вона втекти назад.

Приспів.

Ми дружньо поєдналися,

І наш союз міцнів;

Любилися-кохалися

Ми... протягом трьох днів.

Приспів.

Зі мною хитрувала

Вона, та — визнать слід —

І піжною бувала...

Як каже мій сусід.

Приспів.

О, вірна безустанно,
Як горлиця, була
Вона, коли з останнім...
Коханцем десь жила.
Приспів.

О боже, чим я втішу
Гірки жалі свої?
За нею йду! Скоріше...
Закопуйте її.
Приспів.

ПРОВОКАТОР

Подяка бургундцям, котрі прислали
мені вина з найкращих своїх виноградників.
Сент-Пеляжі.

Він у вузькій одежі модній,
У капелюсі з сургуча:
Посол Бургундії сьогодні
Нам честь засвідчити примчав.
Хоч і високого він роду,
Хоч він улюбленець народу,
Мовчіть! — він нам розв'язує язик;
Він, мабуть, провокатор-шпик.

Він, кажуть, бідних виручає.
Мені, одначе, знов і знов
Страшна підозра докучає:
Він крізь поліцію пройшов.
А там донощиків, бувало,
І з благородних вербували.
Мовчіть! — він нам розв'язує язик;
Він, мабуть, провокатор-шпик.

Лише хильнем — і вже здається:
Відважна Франція встає,

І вже Надія нам сміється,
Крізь ґрати руку подає.
Вже він до того нас доводить,
Що хтось крамольний спів заводить.
Мовчіть! — він нам розв'язує язик;
Він, мабуть, провокатор-шпик.

І, спровоковані ним, радо
Ми славим виноградний сік
І мужа, котрий виноградом
Прославив Францію навик...
Так, спонукає він лестити
За все, чим Пробус знаменитий.
Мовчіть! — він нам розв'язує язик;
Він, мабуть, провокатор-шпик.

Наповніть чари, судді грізні,
І ми не знатимемо зрад.
Раз крізь поліцію проліз він,
Крізь неї ж хай іде й назад.
Іди, розпуснику чудовий.
Шкода, що був ти гість недовгий.
Мовчіть! — він нам розв'язує язик;
Він, мабуть, провокатор-шпик.

ІМПРОВІЗОВАНИЙ ДОНОС

(З приводу куплетів, надісланих мені під час мого процесу)

У суд донесено на мене.
А я на інших донесу.
От вірші, прошу. В них напевне
Знайдете натяки на суд.
О, так! Хотів затаврувати
Поет увесь судейський світ.
О судді! Слід арештувати,
В тюрму його забрати слід!

Нехай пощади він не знає:
Він за мішень собі обрав
Вузечку, що писак тримає
У межах даних вами прав.
Він кличе гордо дух тримати
У дні народних лих і бід.
О судді! Слід арештувати,
В тюрму його забрати слід!

Він завжди гнаних осипає
Словами почестей-похвал.
Гляди, й вітчизну оспіває —
Недозволенний кримінал!
В нім дух моєї музи знати.
Так знищять же крамольний рід!
О судді! Слід арештувати,
В тюрму його забрати слід!

СВОБОДА

Мене на хліб і воду
Суддя в тюрму упік,
І хвалену свободу
Прокляв я тут навік.
Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

Суддя мій дав відчутти
Незрячому мені,
Що в нас законні пута
Приємні і міцні.
Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

Доволі вже хвалити
Нам ветхого божка,
Що держить світ сповитим
В стареньких пелюшках.
Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

Із дерева свободи
Витісують у нас
Ломаку для народу —
Цей скіпетр без прикрас.

Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

Спитайте Рим свободний:
Він пробував не раз
Солоний піт народний
І ватиканську грязь.
Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

Здоровий глузд нам — всує,
Він гірший за чуму;
Він — раб, що галасує,
Потрапивши в тюрму.
Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

Сторожо! Чесні люди!
Прошу вас і молю:
Ви віднесіть до суду
Цю заповідь мою:
Свобода? Ні, кінець.
Свобода? Хай їй грець!

МОЄ ПРОЗРІННЯ

Відповідь демюрцям, які, щоб прогнати безумство, виявлене мною в спробі лікувати непоправних людей, прислали мені вино шамбертен і романею, прописавши внутрішній душ під час мого перебування в тюрмі Сент-Пеляжі.

Приспів:

Мене

Кріпить хмільне.

В темниці — рай. Не дивина:

Я прозріваю від вина.

Я прозріваю від вина.

Хильнув я чарку романеї —

І, прозріваючи, прокляв

Затяту музу: через неї

Я можновладних осміяв.

Та щоб не стались рецидиви

І не зробити хибний крен,

Я пробудив свій дух лестивий...

Смикнув я вперше шамбертен.

Приспів.

Хильнув я вдруге романеї —

І вже розкаявся. І от

Я бачу славу владу її нею

Облагодіяний народ.

Я суд, і вироки священні,
І прокурора полюбив —
Така-то сила в шамбертені:
Я другу порцію допив.

Приспів.

Хильнув я втретє романеї —
І вже не бачу гніту, вже
Вся преса вільна й через неї
Ми критикуємо бюджет.
Терпимість у житті щоденнім,
А в людях мир — благословен,
Весь світ — як у письмі священнім...
Смикнув я втретє шамбертен.

Приспів:

Остання доза романеї —
І сльози щастя полились:
Іде свобода і над нею
І лавр, і мірт вінком сплелись.
Закони — добрі й справедливі,
А доля — світла та ясна,
А люди — раді та щасливі...
З останнім келихом вина.

Приспів.

О шамбертени й романеї!
Ви пробудили в мене знов

Святу Ілюзію, а з нею
Надію, Віру і Любов.
Так будьмо вдячні добрій феї,
Що в наших душах ожива
І в келихи то романеї,
То шамбертену налива.
Приспів.

СТАРИЙ СЕРЖАНТ

Дочка смутніє думкою гіркою.
А він, герой імперії, солдат,
Колише перебитою рукою
Двох крихітних онуків, двох близнят.
В халупі довелося прихилитись;
За подвиги притулку не дали.
Співає він: «Не штука — народитись.
Достойну смерть вам, господи, пошли!»

Що там таке? Забили барабани.
Селом проходить бойовий загін.
Заграла кров старого ветерана;
Кінь бойовий, відчувши шпори, він
Підводиться... Тремтять старі коліна...
«Це прапор... Але я забув, коли...
За честь і славу рідної країни
Достойну смерть вам, господи, пошли!

Коли б над Рейном, славною рікою,
Як і раніш, минулої війни,
Побачить вас готовими до бою
За рідний край, Республіки сини!
Було, голодні й босі — ми ні слова;
За честь і славу бились, мов орли.
О древній Рейне! Загартуй їх знову!
Достойну смерть вам, господи, пошли!

Над нами світло перемоги встало,
Коли свобода очисним вогнем
Змішала із землею і металом
І скіпетри, і трони — все в одне.
Ішов народ в святковому убранні,
Дівчата квіти воїнам несли.
Щасливі, хто помер на полі брані!
Достойну смерть вам, господи, пошли!

Та ба! Померкла слава наша рано:
Ще не розтанув грізний битви дим,
Упали ниць вожді перед тираном
І розладнались бойові ряди.
І роздають наліво і направо
Свободу, що в бою ми здобули.
В гірких сльозах сьогодні паша слава.
Достойну смерть вам, господи, пошли!»

Дочка, щоб скарги батька перервати,
Тихенько замугикала без слів
Мотив, що досі змушує дрижати
Наляканих вельмож і королів.
«Народ! Пора цій пісні знов гриміти»,—
Сказав старий і голову схилив.
А потім прошептав: «Поснули діти.
Достойну смерть вам, господи, пошли!»

МІЙ ПОХОРОН

Проснувся зранку я, дивлюсь:
Амурів повна-повна хата,
А я лежу — не ворухнусь.
«Він мертвий,— кажуть,— і комусь
Його належить поховати».
І я зі зла божків прокляв:
Я ж був для них слуга покірний,
Та за словами цих появ,—
О, плачте! — я тепер покійний.

Один з Амурів п'є вино,
Той за служницею впадає,
Той катафалк привіз давно,
А той, гугнявий, знай одно —
Нудні псалми мені читає.
Квапливо старший дав наказ —
Мажорно сопілки голосять,
Під'їхав катафалк ураз.
О, плачте! Вже мене виносять.

Амури в дві шерехи йдуть,
Здіймають крик, і сміх, і сварку.
А спереду — в останню путь! —
Всі ордени мої несуть:
Живі троянди, ліру й чарку.

«Печаль і радість — все мине»,—
Зітхають зустрічні. Без тями
Амури мчать і мчать мене.
О, плачте! Я вже біля ями.

Кортеж мій, замість молитов,
Мої пісні фривольно шкварить.
Різьблений вмiлим долотом,
Мій образ лавровим вінком
Обвили — хто про це не марить!
Сп'янів од лестоців мій прах
(Біда лише, що закопають).
Я — ніби бог на небесах!
О, плачте! Вже мене ховають.

І раптом сталась дивина —
О мить щаслива, мить чудесна! —
Розкрилася моя труна,
З'явилась Ліза чарівна,
І біля неї я воскреснув.
О ви, хто радий очорнить,
Проклясти все на світі суще,
Усе живе, що хоче жить,
О, плачте, плачте! Я живу ще.

МОЯ, МОЖЕ, ОСТАННЯ ПІСНЯ

О ні, я не байдужий, браття,
Коли на Францію гряде
Вороже військо. Хай прокляття
Йому на голову впаде!
Та що скорбота, що нудьга нам?
І що нам від жалів та смут?
Тож хай лунає сміх: погана
Вівця, а й з неї — вовни жмут.

Герої — й ті тремтять зі страху.
Одначе я не гну хвоста.
Наш гурт веселий, з нами Бахус,
А в нього бочка не пуста.
Тож Бахусові — честь і шана!
Не буде нам за хміль спокут.
Пий, веселися: хай погана
Вівця, а й з неї — вовни жмут.

О, кредитори, мов пірати,
Мене обсіли за борги.
Хотів борги я віддавати,
Та ба! — в країні вороги.
Непевна вартість чистогана.
О скнаро, ти ще не банкрут,
Позич іще мені: погана
Вівця, а й з неї — вовни жмут.

У мене є красуня-пава,
Але за неї я боюсь:
Готова, зрадниця лукава,
Укласти з ворогом союз.
Вона до спротиву не стає,
Бо — не твердиня й не редут.
Та в мене є ще ніч: погана
Вівця, а й з неї — вовни жмут.

Якщо нема надії, друзі,
То ми на смерть поклянемося,
Що не почує від французів
Наш ворог пісні — не дамось.
Та лебедину пісню рано
Співати нам, забившись в кут.
Тож веселімося: погана
Вівця, а й з неї — вовни жмут.

ГОРИЩЕ

Я знову тут, де в роки молодечі
Зазнати злиднів довелось мені.
Та в двадцять літ п'янки нас тішать речі,—
Вино, кохання, друзі та пісні.
Хай, юний, слави я не знав тоді ще,
Та не вважав я, гордий, на весь світ,
І легко так я сходив на горище...
Так гарно на горищі в двадцять літ.

Про те, як жив, хай будуть люди знати.
Стояло ліжко там, а тут мій стіл.
На цій стіні почав я вірш писати,—
Заніс його часів минулих пил.
Всього життя юнацькі втіхи варті.
Вернути б час, коли я на обід
Не раз годинник закладав в ломбарді...
Так гарно на горищі в двадцять літ.

Приходила сюди Лізетта-краща,
Весела, жвава, славна, чарівна.
Вона дбайливо так своєю шаллю
Не раз завішувала край вікна.
Її вбрання уже з бильця звисає.
Амур нам шле вабливий свій привіт.
Яка то втішна мить! — це кожен знає,
Так гарно на горищі в двадцять літ!

Той дивний день я не забуду зроду,
Коли під гомін дружних голосів
За цим столом почув я про свободу
І співом тут її тоді зустрів.
Ревли гармати, клекотали дзвони.
Тоді навіки зник тиранів гніт.
Пили ми всі за Францію без трону.
Так гарно на горищі в двадцять літ!

На цім горищі є що спогадати.
Та як далеко мрій юнацьких дим!
Хотів би решту днів я проміняти
За мить єдину на горищі цім.
Думки про славу, про кохання, мрії,
І перший крок у життєвий похід,
Де так освітлюють твій шлях надії...
Так гарно на горищі в двадцять літ!

НЕСКІНЧЕННО МАЛІ ВЕЛИЧИНИ,
або ж
ДІДОКРАТІЯ

Я вірю магу-ворожбиту.
А нещодавно він живу
Майбутність, в дзеркалі відбиту,
Показував, мов наяву.
Сумна картина! Жах і відчай!
В лабетах голоду й нужди
Народ двадцятого сторіччя;
А правлять всім старі діди.

Увесь народ — мов недоросток,
Здрібнівся так і так змалів,
Що, як не придивляйся, просто
Не видно сплющених голів.
Вся Франція — то щось примарне,
Мов привид, тьмяний і блідий,
Якесь пігмейство незугарне...
А правлять всім старі діди.

Дрібні істоти незліченні!
На езуїті езуїт!
Божками попки нікчемні
Захарастили білий світ.

Усе, що в них благословенне,
Немов пустеля без води,
Все зводиться на пси, нужденне;
А правлять всім старі діди.

Дрібні заводики, будовки,
Мізерія мистецтв і вчень.
Від миршавої голодовки
Нездалий люд марніє впень.
Дрібочуть барабани мляві,
Бредуть розладнані ряди —
Охляли армії хирляві;
А правлять всім старі діди.

Та ось з-за дзеркала-пророка
Постав гігант, що мав за труд
(Яка невдячна то морока!)
Тримати карликовий люд.
Він королівство згріб у жменю
І, щоб не мати з ним біди,
Запхав його собі в кишеню;
А правлять всім старі діди.

МИСЛИВЕЦЬ І ЧЕРЕДНИЧКА

Пісня жайворонка ллється,
Прокидається земля;
А мисливець хмелем в'ється,
Чередничку умовля.

— Підем разом,— каже,— рвати
Росні квіти весняні.

— Буде мати докоряти.

Бачиш: ніколи мені.

— Знаю, мати — не причина,
Йй не видно, далєбі.

Я б таких пісень, дівчино,
Заспівати міг тобі!

Про кохання, що не знає
Ані зради, ні брехні.

— Тих пісень і я співаю.

Бачиш: ніколи мені.

— Знаю я страшні пригоди
Про ревнивого мерця,
Як з могили він приходить,
Жінку мучить без кінця.

Ти очей би не зімкнула
У страшні часи нічні.

— Ах, мисливче, я те чула.

Бачиш: ніколи мені.

— Ще мені секрет відомий
Проти зміїв, павуків;
Вбереглися б од відьом ми,
Од пристриту і вовків.
Хочуть взять тебе обманом
Чародії навісні.

— Я, мисливче, з талісманом.
Бачиш: ніколи мені.

— Ну, гаразд, я маю хрестик,
В ньому, глянь, такий рубін,
Що несила зір одвести,
Як на білих грудях він.
Не дешева нагорода,
Я за неї плати жду.
— Ой, який же гарний! Згода.
Часу досить. Я вже йду.

ЧЕРВОНИЙ ЧОЛОВІЧОК

Нехай під тим, хто владу лає,
Провалиться земля!

Я двадцять років підмітаю
У замку короля.

Та лихо, дітлахи,
Що за свої гріхи,
Коли настане нічка,
Я бачу чоловічка.

Молімося ж Христові
За Карла на престолі.

Червону сукню одягає
Цей косоокий біс.

На ліву ногу шкутильгає
І гаком в нього ніс.

А з шиї дивака
Висить змія бридка.

Для панства тарапати
Віщує цей горбатий.

Молімося ж Христові
За Карла на престолі.

Ще в дев'яносто другім, діти,
З'явилось це маля,
Коли пани та єзуїти
Згубили короля.
Для сміху цей дивак
Вдягнув сабо, ковпак.
Ще й «Марсельєзу» часто
Виспівує горласто.
Молімося ж Христові
За Карла на престолі.

Мету собі одної нічки,
Як і мету тепер.
І чую голос чоловічка:
«Загинув Робесп'єр!»
Напудривши щоку,
Біс вторить співаку.
Знайти він прагне ноти
Для Вищої Істоти.
Молімося ж Христові
За Карла на престолі.

І після чорних днів терору
Він безвісти пропав.
І добрий імператор скоро
Поразки знов зазнав.
Біс в капелюх свій вплив
Плюмажі ворогів,

Виспівуючи трелі
Анрі та Габріелі.
Молімося ж Христові
За Карла на престолі.

Ви будьте, діти, вірні слову,
Коли дали зарік.
Четверту ніч приходить знову
Червоний чоловік.
Біс, цілий та живий,
Співає молитви,
Цілує землю гоже
І на ченця він схожий.
Молімося ж Христові
За Карла на престолі.

АНГЕЛ-ЗАСТУПНИК

Гой, спустився добрий ангел з неба,
І жебрак до нього мовив так:
— Дорогий заступнику, не треба
Часу марнувати: я — жебрак,
І тобі не винен я нічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

На соломі все життя валявся я:
Справедливі праведні діла!
— Так,— говорить ангел,— я старався,
Щоб солома свіжою була.
— Досить. Я не винен нічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Я весь вік, як віл той, горбив спину,
Але тільки з милостині жив.
— Так,— говорить ангел,— а торбину
Не одну для тебе я пошив.
— Досить. Я не винен нічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

В бій колись я кинувся хоробро,
З бою повернувся вже без ніг.
— Так,— говорить ангел,— дуже добре:
Ти пізніш гангрену мати міг.

— Досить. Я не винен анічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Може, і тоді, коли сидів я
У тюрмі, ти допоміг в біді?
— Так,— говорить ангел,— на суді я
Так зробив, що ти лиш рік сидів.
— Досить. Я не винен анічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Зустрічав земних Венер я часто,
Але хто від них мене вберіг?
— Так,— говорить ангел,— я, на щастя,
Не переступав за той поріг.
— Досить. Я не винен анічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Не вродливий сам, хотів я, щоби
Жінка не потворою була.
— Так-то так, але святі особи
В шлюбні не втручаються діла.
— Досить. Я не винен анічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Може, я смиренністю своєю
Заслужив хоч радісний кінець?
— Так, я маю досить і елею,
І труну, і свічку, і вінець.
— Досить. Я не винен анічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Ну, а після смерті як: до раю
Чи в геєну огненну мені?
— Е, та це подробиці. Не знаю.
Жеребок покаже, «так» чи «ні».
— Досить. Я не винен нічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

Так жебрак, уже на смертнім одрі,
Всю лікарню сміхом веселить.
Потім — чхи! І мовив ангел добрий
На прощання: — Бог благословить!
— Досить. Я не винен нічого.
Ангеле святий, іди ти к богу.

СМЕРТЬ ДИЯВОЛА

Тим чудом, що розповідати
Про нього буду я для всіх,
Нехай прославиться Ігнатій,
Святий патрон дрібних святих.
Ганебно він, признатись мушу,—
Та що святим ганьба сама! —
Забрав дияволу душу.
Катма диявола, катма!

З святим не входячи у сварку,
Чорт перепить його хотів,
Та непомітно той у чарку
Отрути чортові налив.
Диявол, випивши, від сказу
Здригавсь і лаявся, дарма!
Як єретик, він лопнув зразу.
Катма диявола, катма!

Він вмер — почувлось між ченцями,
Тепер прибуткам нашим край.
Як гендлюватимем квитками,
Що одчиняють двері в рай.
В конклаві всі заголосили:
Майбутнє наше вкрила тьма.
Ми батька рідного згубили.
Катма диявола, катма!

Дари, що кожен з нас приймає,
Дає нам страх, а не любов.
Та нетерпимість скрізь згасає,
Ну, хто ж її розпалить знов?
Як люд не вдержать наші лапи,
Засяє істина німа,
І більшим буде бог від папи.
Катма диявола, катма!

Прибіг Ігнатій: не журіться!
Я всі права його посів.
Ніхто вже чорта не боїться,
А я лякаю й королів.
Мене збагачують усюди
Війна, убивства і чума.
Для бога ж досить лишків буде.
Катма диявола, катма!

Тут залунало: над усіми
Запанував ти, молодець,
І ордену, підпори Риму,
Боїться навіть бог-отець.
Як янголам не сумувати:
Для людства долі більш нема.
У спадок пекло взяв Ігнатій.
Катма диявола, катма!

НЕГРИ І МАРІОНЕТКИ

Віз капітан у сишм морі
На ринок негрів продавать.
Вони тужили, мерли з горя...
«Пху,— каже,— збитки, до сто мать!
Ото народ дурноголовий!
Та знаю ліки від журби:
Влаштую їм театр ляльковий,—
Порозважайтеся, раби».

Щоб сум розвіяти безкрай,
Іде комедія смішна.
Полішінель там виступає,
Для чорних справжня новина.
Вони спочатку опинались,
Мовчали, хмурили лоби,
А там уже й заусміхались...
Порозважайтеся, раби.

Зловив на силу превелику
Царя горбатих поліцай,
А той його у пику! в пику!
Отак-то, дурню, не займай!
Забули чорні про кайдани,
Сміються з тої боротьби.
Тут кожне плакати перестане!
Порозважайтеся, раби.

З'явився чорт, як звісно, чорний,—
До серця чорним і припав.
Полішінеля він, моторний,
Схопив і в пекло потаскав.
Усіх чарує та поява,
«Знай наших!» — чути похвальби.
Вже бідолахам сниться слава...
Порозважайтеся, раби.

Аж до Америки чужої,
Де вдвічі суджено страждать,
За нитку смикані герої
Бідах-невільників смішать.
Так королі, коли лунають
Народу зойки і клятьби,
Його цяцьками звеселяють:
Порозважайтеся, раби.

КОМЕТА 1832 РОКУ

Бог проти нас висилає комету,
Нікуди нам від удару втекти.
Вірна загибель чекає планету.
Пізно: рятунку ніде не знайти.
Гості застольні, пора вже, прощайте!
Хоч малувато нас Бахус зігрів.
Душі лякливі, гріхи сповідайте!
Треба кінчати вже: світ застарів,
Світ наш давно застарів.

Бідний наш глобус блукає без ладу,
Сплутавши дні із ночами в клубок.
Пада і крутиться, крутиться й пада
Змієм, в якого порвавсь мотузок.
Швидше б хоч шлях йому свій подолати,
Швидше б він смерть свою вірну зустрів.
Хай собі гине: зірок ще багато!
Треба кінчати вже: світ застарів,
Світ наш давно застарів.

Ще нас прокляте життя не втомило?
Мало між нами пихатих ослів?
Війн і грабунків? Облудства? Помилко?
Тупості черні й підлот королів?

Чи не занадто роздмухуєм ватру
З ладану для дерев'яних богів?
Надмір вистав для малого театру.
Треба кінчати вже: світ застарів,
Світ наш давно застарів.

Молодь — своє: не спинити прогресу;
Крапля по краплі довбає граніт.
Маємо газ ми і маємо пресу,
Пару в моторах — ми скоримо світ.
Років за двадцять незвідана милість
Щастя, мов сонце, засвітить вгорі.
Тридцять чекаю я — серце втомилось.
Треба кінчати вже: світ застарів,
Світ наш давно застарів.

Думав інакше я' й сам колись, поки
Грів моє серце любовний вогонь.
«Боже,— молив я,— продовж мої роки,
Не вкрати мені щастя мого».
Та постарів я вже, серце вчахає,
Голос мій слабне — вогонь відгорів.
Швидше, безжальна комето, чекаю!
Треба кінчати вже: світ застарів,
Світ наш давно застарів.

МОЯ МАСЛЯНА 1829 РОКУ

Дай боже щастя вам, королю!
Це через ваші лють і гнів
З-за ґрат я думаю про волю
І карнавальну гру вогнів.
І через вас дарма я трачу
Веселі та святкові дні.
О, я цього вам не пробачу:
Королю, ви заплатите мені!

Словами тронної промови
Ви, злюко, ганили мене.
Гадали, досягли свого ви:
Мене та чаша не мине.
Париж святковий та веселий,
А я у камері німій.
Та є сатира ще. За все ви
Заплатите мені, королю мій!

Мої друзяки десь безпечно,
У масках, ряджені, хмільні,
П'ючи за мене, безперечно,
Мої виспівують пісні.
Якби я з друзями буянив,
Всі стріли, гострі та влучні,
Я порозгублював би, п'яний;
Королю, ви заплатите мені!

А Ліза любить вередливо:
Без мене десь вона сумна;
Та бал сьогодні — і не диво,
Якщо на бал пішла й вона.
Нам щастя — бути вдвох, і владу
Не зневажав би я при ній.
Вона — зрадлива. Ви за зраду
Заплатите мені, королю мій!

Мій сагайдак — пустий геть-чисто.
Та я одну стрілу для вас,
Шановний Карле, особисто
Приберігаю про запас.
І хай тут грати міцно злиті
І вічні мури кам'яні,
Стріла — на тятіві. Ще мить — і...
Королю, ви заплатите мені!

ЧОТИРНАДЦЯТЕ ЛИПНЯ

Той спомин бранцеві — як воля пожадана,
Я був іще малий, коли зачувся крик:
«Гей, на Бастілію! До зброї, громадяни!»
І все пішло туди — купець і ремісник.
Як зблідла дівчина, і як жахнулась мати,
Зачувши рев гармат і барабанний гнів.
Та переміг народ. Бастілію узято,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

Всі обіймалися — убогий і багатий,—
Жіноцтво славило і вояків, і бій,
Вертали в синьому герої дня солдати
У бурі оплесків і в юрмі гомінкій.
Втонув тоді король у глибині неслави,
І всюди Лафайєт хвалою заряснів,
І волю я відчув, і крила я розправив,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

На другий день мене дідок один учений
Повів на згарище, до замкових руїн.
«Мій сину,— мовив він,— тут деспотизм
шалений
Душив народ — раба серед понурих стін.

І, прагнучи людське донищити коріння,
Він стільки, стільки нір для в'язнів поробив,
Що з першим натиском запалася твердиня,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

Свобода, друже мій, то давня бунтівниця.
І от, озброївшись прапрадідним мечем,
Прийшла затерти слід тиранської в'язниці,
І Рівність з янгольським з'явилася лицем.
А з ними розлилось небесних бур свавілля:
То голос Мірабо безчесний двір громив,
Він гасло нам подав: «Іще одну Бастілью!»
І як у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів!

Що ми посіємо, пожнуть усі народи,
Ми дебатуюмо — і нишкнуть королі,
А їх вінці тремтять, і про дари свободи
Піддані шепчуться по всій уже землі.
Таблиці людських прав нову добу
прискорять,
Всю землю обійдуть грозою буйних злив,
А з цих руїн господь новітній світ
утворить...»
Ах, як у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів!

Я не забув дідка і ту пророчу мову,
Дарма, що сорок літ по тому перейшло,

І за решіткою мені згадалось знову
Те чотирнадцяте, те дороге число.
Свободо! Голос мій не зможуть подолати,
Тобі веде хвалу мій непокірний спів.
Зоря всміхнулася, позолотила грати,—
І весь у сонці день святочний заяснів,
У сонці заяснів.

ДЕСЯТЬ ТИСЯЧ ФРАНКІВ

Десять тисяч ф'ранків з мене... Боже!
Це за дев'ять місяців тюрми!
Хто ж сплатити зараз стільки може,
Коли в злиднях нидіємо ми?
Президенте! Це такі закони?
Збавте трохи, богом вас молю.
«За образу правнуків Бурбона
Десять тисяч ф'ранків королю».

Та гаразд. Мені б хотілось знати,
Що ж тепер робитимуть із них?
Що це — судьям заробітна плата?
Чи хабар для радників дурних?
Може, поліцаям тим мерзенним?
Чи, можливо, премія шпикам?
Тим, хто завжди мстить митцям
натхненним?

Гадам цим дві тисячі віддам.

Я не буду проклинати долю
І внесу голодних в свій бюджет.
Мовкне ліра поблизу престолу
І на нежить скаржитесья поет.
О поети! Солодко співайте,
Щоб отримати медаль свою.
Вам, дурним,— кишені підставляйте! —
Я також дві тисячі даю.

Скільки тут гігантів метушиться!
Тих, хто б'є поклони цілі дні.
Тих, хто служить королю-владиці,
Хто співа розважливі пісні.
А їдять гіганти без упину.
І вони збудують скоро нам
Велетенську Францію — країну.
Я три тисячі лакеям дам.

Бачите: то мітри та карети,
Стравниці та вази золоті,
Капелюхи, костури, валети.
Крадуть золото ченці святі.
І для мене пекло обіцяє
Той з ченців, хто мстить моїм пісням.
Мій обдертий ангел не літас,
Я даю три тисячі ченцям.

Додаємо: два та два — чотири,
Та ще шість — і десять тисяч є.
Лафонтен — чудовий майстер ліри —
За вигнання не платив своє.
Бо Людовік кращим був, бувало,
Тисячі не брав він за пісні.
Забирайте гроші, Луайале,
І пишіть квитанцію мені.

МОЯ ГРОБНИЦЯ

Ви що? Гробницю хочете для мене?
Я ще живий — здоровий, слава богу.
Ви з глузду з'їхали. Дурне й скажене
Це ваше марнотратство. І для чого?
Що бідним трупам бронза та граніти?
Все суєта суєт і все — дурниці.
Вино життя кріпить — вина купіте:
Проп'єм до цурки гроші для гробниці.

У той помпезний мавзолей — аж смішно! —
Ви двадцять тисяч хочете вгатити.
Півроку можна, весело й розкішно,
На дачі разом нам усім прожити.
Були б у нас бенкети і концерти,
Бали, вино й красуні чарівниці.
Я ладен від жаги життя померти:
Проїжмо, друзі, гроші для гробниці.

Я вже старий, а юної коханки
Не знайти, дотримуючись посту.
Їй золота б на різні забаганки:
В Парижі жити, знаєте, не просто.
Я прошу для кохання відпустити:
Їй кашемір, їй-богу, знадобиться.
Щоб вірне й добре серце вдовольнити,
Розтринькаймо всі гроші для гробниці.

Ні, друзі, ложі пишної не треба
Мені в житті — уявному концерті.
У бідняка он тільки шкіра й ребра,
Хай він скуштує щастя ще до смерті.
Хай прийде він поперед мене в двері
І, стомлений, від торб своїх звільниться.
Щоб він зайняв і нам місця в партері,
Йому віддаймо гроші для гробниці.

Що з того, що ім'я моє в граніті
Майбутній вчений буде розбирати?
Не треба на мою могилу квітів,
Я б за життя волів їх краще мати.
Тож не шукай дарма, нащадку впертий,
Моє ім'я у пишній бронзі й криці.
Я знав життя на смак і, мудрий смертний,
Розтринькав вчасно гроші для гробниці.

СТАРИЙ КАПРАЛ

Вперед, солдати! Добре зброю,
Як я навчив вас, зарядіть.
Зі мною люлька й ви зі мною —
Мене востаннє проведіть.
Біда! На службі й посивів я;
Та вас науці непростій
Навчав старанно, як синів, я.
Рівніше стрій!
Вперед, не стій!
Не плач! Не смій
Ламати стрій!
Рівніше стрій! Рівніше стрій!

Той офіцер затіяв свару,
Ганьбив... Я в пику й затопив.
І от тепер найвищу кару
Мені військовий суд вліпив.
Хильнув я раз чи два хмільного —
І, зрозуміло, сам не свій.
Та й те: служив же я в самого.
Рівніше стрій!
Вперед, не стій!
Не плач! Не смій
Ламати стрій!
Рівніше стрій! Рівніше стрій!

Заради нагород під кулі
Не підставляйте ви голів.
Я взяв своє, коли в минулім
Ми скубли різних королів.
Та з вас же кожен чарку ставив
За спогади старих подій.

А що лишилося від слави?

Рівніше стрій!

Вперед, не стій!

Не плач! Не смій

Ламати стрій!

Рівніше стрій! Рівніше стрій!

Роберте, мій земляче, краще
Вертайся, друже, в рідний край,
Паси овець своїх. Ні на що
Не проміняти тихий рай.
Світанок в лісі! Я частенько
Блукав у глушині лісній.

О боже! Де ти, рідна ненько...

Рівніше стрій!

Вперед, не стій!

Не плач! Не смій

Ламати стрій!

Рівніше стрій! Рівніше стрій!

Я чую плач і сльози. Хто там?
Вдова-солдатка... Боже мій!
З Росії крізь сніги й болота

Колись я виніс сина їй.
Тепер з малятам небога,
Нелегко буде їй самій.
Вона за мене молить бога...
 Рівніше стрій!
 Вперед, не стій!
 Не плач! Не смій
 Ламати стрій!
Рівніше стрій! Рівніше стрій!

Погасла люлька... Не докурим...
Ну, що ж, тим краще... Ні, ачеї
Ще затягнуся хоч під муром.
Та не зав'язуйте очей.
Пора виконувати вирок.
Та не затягуйте, хутчій.
Дай боже вам пожити з миром...
 Рівніше стрій!
 Вперед, не стій!
 Не плач! Не смій
 Ламати стрій!
Рівніше стрій! Рівніше стрій!

РУДА ЖАННА,
або
ДРУЖИНА БРАКОНЬЄРА

Одна дитина спить на грудях,
А друга всілась на плече;
Найстарша по колючих грудях
Замерзлі ноги волоче.
Он батька взяв конвой безжальний,
Вона лишилася сама.
О боже! Май ти жаль до Жанни:
Вже браконьєрові — тюрма.

Колись жила — біди не знала,
Дочка учителя, вона
Читала, шила і співала,
Ласкава, добра, чепурна.
Ходив я з нею під каштани
І руки тиснув крадькома.
О боже! Май ти жаль до Жанни:
Вже браконьєрові — тюрма.

Багач до неї залицявся,
Все йшло на лад, та — вередій —
Відкинувся, бо налякався,
Що в Жанни кучері руді.
Вчащали й інші донжуани,
Та в Жанни й шеляга нема.

О боже! Май ти жаль до Жанни:
Вже браконьєрові — тюрма.

Сказав гультай: «Руда чи біла —
Мені байдуже: я люблю.
Сторожа нікає без діла,
А я з п'яти рушниць палю.
В нас буде затишок жаданий,
Нас обвінчують тайкома».
О боже! Май ти жаль до Жанни:
Вже браконьєрові — тюрма.

Жага щасливого кохання
Дівочий страх перемогла,
І от в солодких муках Жанна
Вже трьом синам життя дала.
Нещасні! Їм удар нежданий,
Як на весняний квіт — зима...
О боже! Май ти жаль до Жанни:
Вже браконьєрові — тюрма.

Яких то див добро не вдіє
У серці матері й жони!
Вона сміється і радіє:
Мов батько, чорні три сини.
Вона сміється! Каторжанин
Той сміх з надією сприйма...
О боже! Май ти жаль до Жанни!
Вже браконьєрові — тюрма...

ПАПИН СИН

«Матусе, кинь свою торбину,
Сам папа із тобою спав.
До нього йду, хай скаже сину,
Чому мене він занедбав.
Хоч я служу весь час солдатом,
Хай зробить капуцином він».

Ганьба, проклін!

От бісів син!

Панотче, будь достойним татом.

Ганьба, проклін!

От бісів син!

У пеклі жде тебе загин!

Я стукаю в святі палати.
Йде служка. «Батечка свого
Я хочу, старче, привітати.
Скажи йому: я син Марго.
Він другом був її завзятим,
Із нею спав серед перин».

Ганьба, проклін!

От бісів син!

Панотче, будь достойним татом.

Ганьба, проклін!

От бісів син!

У пеклі жде тебе загин!

До папи з реверансом входжу.
Він позіхає від нудьги.
«Що́, треба індульгенцій, може?»
«Від них не меншають гріхи.
Знайомсь з своїм синком посатим!
У нас і рот, і піс...»
Ганьба, проклін!
От бісів син!
Панотче, будь достойним татом.
Ганьба, проклін!
От бісів син!
У пеклі жде тебе загин!

«Твої доньки — мої сестриці,—
Щоб мати хліб або взуття,
Щоночі продають в столиці
Свої любовні почуття.
Регоче біс у пеклі клятім!
Їх гріх — одна з твоїх провин».
Ганьба, проклін!
От бісів син!
Панотче, будь достойним татом.
Ганьба, проклін!
От бісів син!
У пеклі жде тебе загин!

Він відповів: «Ми бідні нині.
Бог за гріхи зобидив нас».

«Та сховані в священні скрині
Чималі бариші у вас.
Хоч кісточку Петра, щоб святом
Я міг продати купцям в обмін!»

Ганьба, проклін!

От бісів син!

Панотче, будь достойним татом.

Ганьба, проклін!

От бісів син!

У пеклі жде тебе загин!

«Мій сину, бісове створіння!

На сто екю, і геть іди».

«Це буде тільки на насіння!

За тиждень знов прийду сюди.

Ще досить в світі дурнуватім

Для вас працює пітних спин».

Ганьба, проклін!

От бісів син!

Панотче, будь достойним татом.

Ганьба, проклін!

От бісів син!

У пеклі жде тебе загин!

«Марго повинен ти згадати,

І дочок власних ти згадай.

Гидке попівське кодрло кляте,

Все ж кардинальську шапку дай!

Аби зробить мене багатим,

Ти передай мені свій чин».

Ганьба, проклін!
От бісів син!
Панотче, будь достойним татом.
Ганьба, проклін!
От бісів син!
У пеклі жде тебе загин!

МОЇМ ДРУЗЯМ,
ЩО СТАЛИ МІНІСТРАМИ

Нічого, друзі, я од вас не хочу.
Даруйте іншим титули й чини.
Я вільний птах, зненацька я не вскочу
У королівські хитрі капкани.
Мені б лише хазяйку добру в домі,
Вино і ласку дружньої руки.
Коли я народився на соломі,
Сам бог велів, щоб я не був ніким.

Щаслива доля — то добро буденне
Для того, хто від слави не осліп.
Хай бідні крихти струшує на мене
Моя фортунa. Ні, не мій то хліб.
Погляньте: он за шмат черствий,

нужденні,

І день і ніч гнуть спини бідняки.
Для них я радо виверну кишкени.
Сам бог велів, щоб я не був ніким.

Коли мене натхнення осіняє,
На сьомім небі я. Дивлюся вниз.
А хто внизу — мій зір не розрізняє:
Солдат чи маршал, старець чи маркіз.
Народ гуде. Та славою тією
Я не уп'юся, друзі: слава — дим;

Нехай вожді плазують перед нею.
Сам бог велів, щоб я не був піким.

Дивуюся я з вас, вожді народу,
Життя за подвиг ви віддасте.
Лишивши дім, крізь бурю і негоду
Ви корабель несхибно ведете.
Я вам кричу: «Щасливої дороги!»
Молюся: «Хай вам буде шлях легким».
Та сам на пляжі подрімаю трохи.
Сам бог велів, щоб я не був ніким.

Могила ваша, знаю, пишна буде.
Мої ж кістки в канаві зогниють.
Кортежем пишним проведуть вас люди.
Мене ж голодні шкапи одвезуть.
Але коли помрем, тоді байдуже —
Моє житло чи ваше. Черв'яки
На славі розуміються не дуже...
Сам бог велів, щоб я не був ніким.

Ні, ваш палац для мене завеликий.
В моїм репертуарі од нема.
Прощайте, друзі. Ліру й черевки
Залишив я надворі недарма.
Вам про свободу б треба більше дбати —
Йй-богу, там, де влада, їй з руки...
А я піду на вулицю співати.
Сам бог велів, щоб я не був ніким.

МОЩІ

Як до мощей я прикладавсь
Надвечір, в присмерку собору,
Сусід до мене обізвавсь:
«А чув, як цей святий говоре?»
Поклав хреста магічний знак,
І бачу я — лихий і тощий
З труни підводиться кістяк
І мовби сотня розбишак:
«Шануй,— кричить,— нетлінні мощі,
Цілуй мої нетлінні мощі!»

Кричить — регоче на весь рот,
Кричить нахабний і запеклий:
«Вважай-но, літ уже сімсот
Пече мене несите пекло.
За славу вчипків голосну
Мене покарано на площі,
Та хитрий піп пустив ману:
Поклав мене в святу труну —
Цілуй же, люд, нетлінні мощі,
Цілуй мої нетлінні мощі.

Мене боявся цілий край.
Я був собі во время оно
Штукар, грабіжник і шахрай
З лицем і мовою барона,

Я зневажав святі церкви,
Обносив шати найдорожчі,
А моці кидав у рови.
І от позбувся голови...
Шануй же, люд, нетлінні моці,
Шануй мої нетлінні моці!

А далі, глянь, оцей покров
Так само вкрив святий останок —
Жидівочку, мою любов,
Найкращу із земних коханок.
Прелата в ересь завели
Її кохання солодоці,
Ченці ж на вухо їй гули
Слова блюзнірства і хули.
Цілуй же, люд, нетлінні моці,
Цілуй її нетлінні моці!

А цей старий, що поряд нас,—
Святий інакшого гатунку.
То був злочинець (свинопас!)
І кат — без хиби і рятунку.
Його король наш поважав —
Було за що, було і пощо:
Я сам до мученицьких лав
З його управних рук попав.
Цілуй же, люд, нетлінні моці,
Цілуй його нетлінні моці!

І от усі ми по церквах,
Заступники і слава люду,
Не влезать гроші в гаманцях,
І то найбільше наше чудо.
Та чую я пекельний ріг:
«Пора до чорта йти на прощі».
Сказав, і знов до гробу ліг,
І вкрав хреста — і як він встиг?
Шануй же, люд, нетлінні моці,
Шануй усі нетлінні моці!

СТАРИЙ БУРЛАКА

Помру я, немічний і хворий,
Як жив — під тином, у багні.
«Він п'яний»,— скажете, і горе
Чуже не заболить вам, ні.
Хто кине хоч мідяк щербатий,
А хто лиш гляне... В добрий час!
Проходь скоріше, люд багатий:
Старий бурлака, я помру без вас.

Так, дотягну як-небудь віку,
Якщо не звалить голод з ніг.
Якби в шпиталь мене, каліку!
Якби я втовпитися міг!
Та переповнені шпиталі:
Усіх бурлак не підбереш.
Живи собакою і далі,
Старий бурлако, поки не помреш.

О, як хотів я вийти в люди,
Навчитись ремесла! Гай-гай!
«Нема роботи,— кажуть всюди,—
Під церкву, руку простягай».
Багач не вірить — у сірому
Шпурне маслак: убогий з'їсть.
І йшов'я спати на солому,
Старий бурлака, стримуючи злість.

Мене штовхали на розбої.
Та — ні... Я торбу надівав,
Та й горошиночки чужої
Біля дороги не зірвав.
Проте сидів не раз, не два я
В тюрмі — во славу короля.
Мене обкрали так, що маю,
Старий бурлака, тільки сонце я.

Яка у старця батьківщина?
Що ваша слава й честь мені?
Що хліб ваш білий, добрі вина,
Промовці ваші записні?
Коли ж країну обкрадали
Чужинці жирні і коли
Вони каліці хліб давали,—
Старий бурлака, дурень, сльози лив.

О люди, люди! Роздавили
Безжалісно, мов черв'яка.
Чого ви за життя навчили,
Окрім розпусти, бідака?
Я міг би сам на хліб придбати
І мирно звікувати вік.
Я міг би бути вам за брата,—
Старий бурлака, ворог ваш навік.

ЛИПНЕВІ МОГИЛИ

Своїми чистими руками, діти,
Несіть квітки та пальмове гілля:
Могили тих, що за народ убиті,
Дорожчі, ніж гробниця короля.

Король сказав: «У липні три лілеї
Звитяжать, знищать наших ворогів».
Але, озброївшись, Париж на тебе —
«Три кольори звитяжать!» — відповів.

І ви могли в покорі нас тримати?
Чи ми ж не розуміли вас як слід?
Ні, ви себе не смієте рівняти
Ніяк, ні в чім з героєм Пірамід!

Ви нам жебрацьку Хартію як милість
Жбурнули, щоб не вийшли ми з ярма.
Та звалювати трони ми навчилися —
І знов одного короля нема!

І ось немовби з неба слово чути.
Те слово «Рівність» як дороговказ.
Шлях рівності нам міг би знаний бути —
Король той шлях перетинав не раз.

Вперед! Вперед! Вам Лувр уже належить!
І надбережжя! Й ратуша стара!
Що? Тронний зал? Хай те вас не бентежить!
Народові на трон зійти пора!

О, скільки величі в душі народній!
Після такої крові та зусиль
Державний скарб пильнують півголодні,
Князів женуть зі сміхом звідусіль.

Своїми чистими руками, діти,
Несіть квітки та пальмове гілля:
Могили тих, що за народ убиті,
Дорожчі, ніж гробниця короля.

Ремісники, солдати, люд убогий
Та школярі до зброї стали там
І полягли, домігшись перемоги,
А імена їх невідомі нам.

Героям цим спорудить храм держава.
Сягнувши скрізь, аж до країв землі,
Священний жах навіює їх слава:
«Що ми тепер?!» — шепочуть королі.—

«Як? Чи не прапор знов
трикольниковий?» —
Питають, повні спогадів тяжких —
Здається їм, що прапор той готовий
Собою затінити чола їх.

Йде з краю в край той прапор, і в блуканні
Свята Гелена — ціль його стремлінь;
А там стоїть на згаслому вулкані
Наполеона велетенська тінь.

Господь його із гробу піднімає.
«Мій славний прапоре, моя краса!» —
Він каже і меча свого ламає,
Вкидає в море й лине в небеса.

Так заповів нам цей суворий геній,
Що звук мечем допоминатись прав:
Хто скіпетри здобув собі численні —
Свободу за наступницю обрав.

Своїми чистими руками, діти,
Несіть квітки та пальмове гілля:
Могили тих, що за народ убиті,
Дорожчі, ніж гробниця короля.

Хоч шахраї вельможні й оминають
Цей скромний пам'ятник в тупій злобі,
Хоч, може, й п'яним бунтом називають
Безсмертні подвиги — нехай собі!

Ви, діти, промовляєте потиху
До янголів, як сон лиш набіжить,—
Героїв наших душам на потіху
Про їх прийдешню славу розкажіть.

Скажіть їм: люба ваша праця богу.
Хай наші помилки вас не смутять.
Ви світ струснули, і від струсу того
Земні простори її досі ще тремтять.

І хоч з Європи цілої народи
На нас походом зважаться піти,
Хай знають: тільки буревій свободи
Піднімуть їхніх коней копити.

Скрізь — Рівність в ореолі осяйному,
Зруйнується закон, що був раніш,
Колишній світ минеться, і в новому
Цариця — Франція, палац — Париж.

Що виникло з Трьох днів тих дорогого —
Все, діти, вам, увесь найліпший плід.
Французька кров позначила дорогу,
Що нею далі йтиме людський рід.

Своїми чистими руками, діти,
Несіть квітки та пальмове гілля:
Могили тих, що за народ убиті,
Дорожчі, ніж гробниця короля.

ВІДМОВА

(Пісня, адресована генералові Себастьяні)

Мене сановник захотів
Так збагатити, щоб при тім
І честь мою не зачспити.
Що ж, не багато тих потреб,
Та, бідність бачачи, не зле б
І в статках, думаю, пожити.

Між друзів, ані між рідні
Не ділять честі і чинів;
А гроші... гроші — інша справа.
Мені б та королівський сан —
За добру ціну, друзі, сам
Свою корону б я заставив.

О гроші! трапляться коли —
Аж гульк: були та загули!
Беріг чи ні, а все без толку.
Кишені б залатати слід,
Та десь подів покійний дід
Свою циганську, певську голку.

Сховайте гроші, далєбі.
Віддавна я обрав собі
Свободу — жінку вельми владну.

Я сам, що стільки прославляв
Красунь приступних, нині став
Невільник честі безоглядний.

Свобода! Любий пане мій,
Безумство честі личить їй.
Купівля-продаж не для неї.
В салоні, в натовпі вона
Побачить крайчик галуна —
І вже волає: «Геть лівреї!»

Ви грішми мук їй завдасте.
До речі, пенсія — пусте,
Як Муза — чесна і правдива.
Я — проби чистої п'ятак.
Позолотіть мене, однак,—
І вже монета я фальшива.

Сховайте ж дар свій до пори.
Якщо ж шляхетний ваш порив
Ганьбою вкрити світ захоче —
То, знайте, не моя вина.
Душа поета — як струна:
Торкни її — вона рокочс.

БОЖЕВІЛЬНІ

Ми, немов олов'яні солдати,
По шнурочку вирівнюємо стрій.
А хто зважиться стрій поламати,
Кричимо ми: «Безумцю! Не смій!»
Цькуємо їх і нпщпм доценту.
А хто витрима іспит важкий,
Ми споруджуємо монументи,
Щоб прославити рід людський.

Невідома ідея терпляче
Жде: помітять її колись,
Та для дурня вона — незряча,
А для мудрого — з нею риск.
В божевільного ж досить віри,
Щоб віддатись їй залюбки.
Вона, щедра, тоді без міри
Ощаслиблює рід людський.

Сен-Сімон, геніальний провісник,
Щоб змінити суспільний лад,
Все пожертвував, безкорисний,
Для реформи людських засад.
Ідеалами знаменитий,
Він жебрачив, щоб нетривкий,
Спорохнявілий лад змінити,
Визволяючи рід людський.

Вчив Фур'є нас: «Виходьте з болота.
Люди — жертви фальшивих ідей.
У гуртках, у фалангах голота
Знайте щастя трудящих людей.
Будуть небо з землею єдині
І закон, що кермує зірки,
Нам сприятиме, і віднині
В мирі житиме рід людський».

Анфантен віщував: «З-поміж вільних
Жінка матиме всі права».
Ви ж кепкуєте з божевільних,
І ваш скепсис їх убива.
Якщо ж людство знайти не вміє
Шлях до щастя — важкий, грузький,
Слава безуму, що навіє
Сон щасливий на рід людський.

Божевільного шлях безславний
Нас веде у світи нові.
Божевільного бог послав нам
Відкупити гріхи в крові.
І якщо завтра день погасне,
Божевільні свої свічки
Нам засвітять і світло ясне
Осяватиме рід людський.

ВІЩУВАННЯ НОСТРАДАМА НА 2000 РІК

Сучасник Генріха Четвертого, великий
Астролог Нострадам, у віршах раз прорік,
Що зміниться весь лад і зникнуть всі владики,
Коли двохтисячний настане в світі рік.
Тоді почують всі, а може, й в ближчій часі,
Десять коло луврських стін луна тужливих слів:
«Французи радісні, допоможіть невдасі,
Прохає помочі останній з королів».

Благатиме отак знесилена людина,
В лахмітті, без чобіт, убога і стара,
З вигнання ідучи,— і тут, на батьківщині,
На забавку чудну збіжиться дітвора.
Сенатор закричить: «Хто з торбою в народі
Не знає, що закон всіх вигнав жебраків?»
«Ні, добрий пане мій, один я в нашій роді.
Прохає помочі останній з королів».

«Чи дійсно є в тобі кров королів колишніх?»
«Так,— в відповіді цій майне гордині слід,—
У місті папському, після молебнів пишних
Корону з скіпетром носив колись мій дід.
Ці речі він продав, бо мусив годувати
Підкуплених писак, газетних брехунів.

Мій скіпетр — цей ціпок, з ним легко мандрувати.
Прохає помочі останній з королів.

Мій батько весь в боргах, скінчив життя
в в'язниці,
Він жодному з ремесл не вмів навчить мене.
От і жебрачу я, і вже мені не сниться,
Що бідних багатій від себе не жене.
Вернувся я в рідний край і мушу пригадати,
Як предків гнав моїх він за старих часів.
Ах, згляньтесь хоч тепер на ці величні втрати,—
Прохає помочі останній з королів».

Сенатор відповість: «Іди в мою господу,
Притулок дам тобі, живи і довший час.
Не маєм гніву ми проти твого роду,
Якщо такий жебрак прохає слізю нас.
І поки наш сенат вирішує у залі,
Якої долі ти нарешті заслужив,
Я сам, нащадок тих, що вас колись вбивали,
Допоможу тобі, останній з королів».

Тут Нострадам додав у стилі старовиннім:
«Республіка тоді для принца призначить
Сто луїдорів в рік, а потім доброчинним
Він мером зробиється і всім почне годить».
У рік двохтисячний — в історії читаєм,—
Коли розквітне все, що лад новий завів,
В щасливій Франції, що стала тихим раєм,
Знайшов притулок свій останній з королів.

ЖЕБРАЧКА

Метуть сніги, біліють білі.
В заметах снігу, без тепла,
Старенька жінка задубілі,
Тремтячі руки простягла,
Щодня стоїть вона, терпляча,—
У спеку, в дощ, у сніговій.
Вона — стара, вона — незряча:
Подайте милостиню їй!

Підступна доля! Та жебрачка,
Що нині руку простягла,
Неперевершена співачка
Колись на весь Париж була!
Чарівний спів, краса чарівна
В довершеності неземній!
Поміж царівнами царівна...
Подайте милостиню їй!

Після концерту — боже правий! —
Мов грім, овації гули.
Неслося: «Браво!», «Браво!», «Браво!»
І на руках її несли.
А біля дому — знову натовп,
І подають навперебій
Їй руки, щоб з коляски зняти...
Подайте милостиню їй!

Кришталь, картини, бронза, вина —
В хоромах, де вона жила:
То за її любов данина
Любові щедрої була.
Улюблениця муз і грацій!
Ми поклонялись їй одній.
Та швидко тихне грім овацій:
Подайте милостиню їй.

О доле! Випадок жорстокий
Такий талант занастив!
І довелося самотній
Жебрацці руку простягти.
Колись уміла подавати
Вона по щедрості своїй.
Тепер... тепер не сміє брати...
Подайте милостиню їй.

Страшний мороз. Біліють щоки,
І ноги холодом звело.
Вона перебирає чотки
І тільки мріє про тепло.
Для серця небагато треба.
Та як, голодний і сліпий,
Повірити у святість неба?!
Подайте милостиню їй!

СЛИМАКИ

Злий суддя мене з хати прогнав:
Пристановища мушу шукати.
Я зустрів слимака поміж трав,
А слимак той незграбний, рогатий.
Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

Той, хто з мене глузує весь час,
Ніби каже: «Бідняк ви нещасний!
Тільки злидні лишилися у вас!
В слимака ж є будиночок власний».
Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

Всіх заслинити — ось його хист —
Десь з порога блискучої хати.
Він живе, ніби той кар'єрист,
Ще й пишається: має палати.
Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

Їм не треба міняти свій дім
І платити щомісяця плату.
А як тільки почують десь грім,
То швиденько ховаються в хату.

Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

І досади нема в слимаків:
Вони вміють жирненько пожити,
Оббираючи трудівників,
Забруднивши дерева та квіти.
Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

І пісні голосистих птахів
Не зворушать ніколи дурила,
Бо слимак осягти не зумів,
Що птахи мають голос та крила.
Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

Має рацію він якраз:
«Ви прибутки зі глуздом шукайте!
Мати дім — це найкраще в наш час.
Жебраків за поріг виставляйте!»
Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

І мені вже відомо тепер,
Що вони хочуть з'їзд свій скликати.
Той слимак — депутат, інший — пер.
І таких слимаків є багато.

Ну, й пихаті вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

Чи не стати й мені плазуном
І навчитись, якщо це можливо,—
Бути жирним товстим слимаком,
Щоб пробратись в Палати щасливо.
Ну, й пихаті ж вони, ну, й чваньки,
Добродійні пани-слимаки.

ПОТОП

За правом і обов'язком пророка
Спитав я про прийдешність у Христа.
Щоб покарати королів жорстоко,
Він повинню zalив усі міста.
І Океан ридав та піднімався.
«Кінець!» — кричу я королям землі.
Вони у відповідь: «Ти в тугу вдався».
Потонуть всі нікчеми-королі.

За що караєш ти монархів, боже?
Ти ж багатьох царів благословляв,
І кожен з них нести ярмо ще може,
Бо наш народ позбувся власних прав.
Проте назустріч мчать великі хвилі,
Що іншим разом пестились в імлі.
Зробити свій ковчег пани безсилі,
Потонуть всі нікчеми-королі.

Звертається до хвиль нащадок Хама,
Що босоніж царює цілий рік:
«Я завжди пануватиму над вами!
Подвійте мій зарібок за весь вік!»
Бо золото цареві чорних націй
Привозять лиш піратські кораблі:
Він продає їм негрів для плантації.
Потонуть всі нікчеми-королі.

«Біжіть сюди!—кричить султан жорстокий.—
Візири та рабині звідусіль,
Бо хочу підкорити ці потоки,
Зроблю загату з ваших мертвих тіл».
Владар-султан гарем розкішний має.
Тікають з нього охоронці злі.
Він голови нещасним відтинає.
Потонуть всі нікчеми-королі.

І почалось. Тремтять царі Європи.
Вони на смерть приречені давно.
«О, порятуй нас, боже, від потоку!»
А бог до них: «Спускайтеся на дно!»
Розтращать сині хвилі царські трони,
Панів засмокчуть мочарі гнилі,
На гроші переплавлять всі корони.
Потонуть всі нікчеми-королі.

Пророк, скажи, хто Океан цей дужий?
Народи це, голодні харпаки,
Хто скоро зрозуміє, любий друже,
Що не потрібен їм тягар важкий.
Щоб покарати ворогів свободи,
Ти, госпode, направ на них валл.
І знову сяє сонце, стихли води.
Потопуть всі нікчеми-королі.

РЕСТАВРАЦІЯ ПІСНІ

О пісне! Я відверто й ясно
 Казав: коли корону
З монарха здерли, одночасно
 І ти злетіла з трону.
Та чин новітнього закону
 Тебе в правах поновив.
Тож, пісне, знов надінь корону.
 — О, дякую, панове.

Я вірив, що, старе зітерши,
 Ми будем будувати
Нове й велике й перевершим
 Вісімдесят дев'ятий.
Та де! Дірки старого трону
 Зашпаклювали знову.
Тож, пісне, знов надінь корону.
 — О, дякую, панове.

Після грудневих днів Палати
 На те лише і годні,
Щоб одна одну вихваляти
 Та плескати одна одній.
А від такого стилю й тону
 В героях — марнослови.
Тож, пісне, знов надінь корону.
 — О, дякую, панове.

Міністрам теплі гнізда звіті.
Хоч кричимо «Ганьба!» ми,
Там каплуни гоноровиті
Тримаються зубами.
Засядуть дітки — по закону —
В гніздечка ті спадково.
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

Цивільній охороні — слава!
Цивільні легіони
Пильнують непорушність права
І стережуть закони.
Вгорі — також за охорону,
Підтримують основи.
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

А та планета, що світила,
Було, колись над Гентом,
Від липня править за світло
І нашим інсургентам.
Тьху-тьху: таж то — світило трону.
Що скинули в багно ви.
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

Міністри наші — люд практичний.
Силкуються на зло всім,

Щоб наш барометр політичний
Не змінювався зовсім.
Лиш гримне — кожен об ікону
Розбити лоб готовий.
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

Цінують ласку можновладця
Дорослі дяді й тьоті
І словом-натяком бояться
Перечити мерзоті.
Мовляв, ні сенсу, ні резону,
Не ворушіть багно ви...
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

Ти реставрована, о пісне!
Ходімо ж, люба, в люди.
Триколірна і буревісна,
Лунай ти завжди, всюди.
Начхати нам на заборону,
На суд, на постанови...
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

Та на мої старечі плечі
Нічого вже не треба.
Грядуть нові співці — до речі!
Над ними стільки неба!

Ім — ружі, чистоту бутону,
Мені — щось полинове.
Тож, пісне, знов надінь корону.
— О, дякую, панове.

МУРАШНЯ

Мурашня не без причини
Галасує — аж гуде:
Славне військо мурашине
На війну король веде.
Пророкують всім синклітом
Перемогу на війні:
— Володітемо світом,
Честь і слава мурашні!

В царство тлі вступає з ходу
Люд відважний, бойовий,
Подолавши загороду
Із соломи і трави.
Дав король наказ престрогий:
— Хмари тлі нам не страшні.
З нами бог! До перемоги!
Честь і слава мурашні!

Має тля гераклів досить.
І пішла гуляти смерть —
Ріже, палить, давить, косить...
Ріки крові, гори жертв.
Та боги всемилостиві
На мурашій стороні.
Гинуть, гинуть нечестиві!
Честь і слава мурашні!

Славословів не забракло:
Все в накази занесли
І звитягою гераклів
Грізну битву нарекли.
Славне ж військо мурашине
Грабувало все на пні:
Всі травини й соломини...
Честь і слава мурашні!

Тріумфальну арку скоро
Із соломи возвели,
І трудящі славу хором
Королеві прорекли.
Славний Піндар у екстазі
Щедро оди тне гучні.
До пишнот мурахи ласі.
Честь і слава мурашні!

Мурашню — землі окрасу —
Славить пристрасний піїт:
— Бачу я крізь прірву часу
Нами скорений весь світ.
Загуляєм на просторі,
І в космічній вишині
Познімаєм з неба зорі.
Честь і слава мурашні!

Так співав поет. Тим часом
Віл над ними став — і от

Тонуть, тонуть в сечі разом
І вітія, і народ.
Гинуть воїни відважні
У хаосі-метушні,
У потоці всеосяжнім.
Честь і слава мурашні!

ПОЛОНЯНКА

Платон сказав: душа — в темниці,
У тілі, грубим і тісним.
Житло похмуре. Не пробиться
До неї променям ясним.
Страждає — просвітку не має
Душа від чорної пільми,
Від спеки й холоду. Дрімає,
Німа, за мурами тюрми.

Поки ж душа там чахне, скніє,
Природа свій підкоп веде.
І от в шпарині ледь ясніє —
Промінчик сумнівів іде.
Та хоч світає вже, здається,
І гине, гине царство тьми,
Сліпа душа ще довго б'ється
Об мури чорної тюрми.

Та от і вікна вже пробиті,
Чарує душу світ ясний:
Хвала і сонцю, і блакиті,
Й новонародженню весни!
Поля зелені, тихі води,
Високі гори — дивний світ!
І все моє? Я цар природи?
Мій цвіт і мій же буде плід?

В темниці світло запалало,
І на верхівці, як в раю,
Душа негайно влаштувала
Обсерваторію свою.
Ніч міради засвітила
В божественній височині.
«Тону в цім безмірі світил я.
О боже, руку дай мені».

Та скоро осінь світ скорила.
Все небо в хмарах. Все в пільмі.
Обсерваторію закрили,
А заодно — й вікно в тюрмі.
Останній промінь б'є об мури,
І знову — морок, як колись,
І знов — тюрма, житло похмуре.
Іде душа шаблями вниз.

Так час — і душам, і народам —
Свої відмірює літа.
Та падає тюрма! Свобода!
Душа на волю виліта.
Ні пут нових, ані неволі!
Та з свого боку я додаю:
Не зайве, щоб душа ніколи
Тюрми не забувала й там.

ІДЕЯ

Колись, ховаючись від лиха,
Я мріяв про чудові сни.
Дивлюсь: Ідея лине тихо.
«Тікай!» — кричить буржуй дурний.
О так: вона була прекрасна,
Хоч стан слабий та молодий.
Я певен, що втручання вчасне
Її врятує від біди.

І я кричу:

— Куди, небого?

Жандарми заховались тут,
Шпики вистежують з-за рогу
І навіть комісари йдуть.
Вона у відповідь: — Вас, може,
Жахає підступ ворогів.
Він лиш народу допоможе
Збагнути цінність наших слів.

— Тобі і шлях загородили.

До тебе маю я жалі.

Я бачу, як стягають сили

І як виблискують шаблі.

— Нехай тепер і сурми грають.

Я й барабанів не боюсь.

Мене ніколи не здолають.

Я в стан ворожий проберусь.

— Тікай, тікай, моя маленька,
Коли пожити хочеш ти.
Вже й артилерія близенько
І вже запалені гноти.
— Хай не жахає вас гармата.
Її також захопим ми.
І, підкупивши адвоката,
Уникну завжди я тюрми.

— Тебе не люблять депутати.
— Вони за дужими підуть.
— Тобі готують каземати.
— Там в мене крила відростуть.
— Про тебе церква ляси точить.
— Я не боюсь ченців бридких.
— Тебе царі заслати хочуть.
— Я заховаюся від них.

Яка тут бойня страхітлива!
Повсюди смерть! Повсюди кров!
Даремні вилазки сміливі:
Повсталих перебили знов.
Проте й тепер вона не згине,
І після доблесних звитяг
Ідея вгору знову лине,
В руках тримаючи свій стяг.

ДОЩ

Друзові

Дощ і дощ періщить, друже,
Не ступити за поріг.
Я занидів, занедужав,
Як би надовго не зліг.

Як той равлик, що до скелі
Присмоктався, так і я
В шибку влип, дивлюсь з оселі:
Що за море-крутія?

Дух важкий та мокрі стіни,
Та лещатами затис
Біль скажений, біль постійний —
Смертоносний ревматизм.

Так нудьга мене зморила.
Як заснув — і сам не чув.
Я в Іспанію на крилах
Сонцем грітися лечу.

Ллються промені гарячі,
В'ється плющ поміж аркад,
Достигають помаранчі,
Золотиться виноград.

Цілий рік — в яснім сіянні,
Злих туманів не бува.
Від проміння очі п'яні,
Від аромів — голова.

Але ж після полювання
Радий щастю ескімос
Довгі ночі без світання
Терпить холод і мороз.

Сон мій смутком оповитий;
Ні, прощай, блаженний рай.
Повернуся в дощовитий
І слізьми залитий край.

Там я, ніжний і шалений,
Віддавався пісні. Там
Перед Рівністю наш Геній
Щедро курить ф'іміам.

Боже! Небо прояснилось.
Нумо, друже, на село.
Глянь: воно дощем умилось
І мигдалем зацвіло.

ФЕЯ РИМ

Поетам-робітникам

Є фея, фея рим. На землю лине
Дочка небес, чарівна й голосна,
І нас втішає у трудні хвилини.
Але пильнуймо: відлетить вона,
Така химерна і така крилата!
У неї з пригорщів беруть співці
Рубіни й перли на важкі вінці,
Щоб музам скроні увінчати.

Приспів:

Утіхо нам і злидням край,
О фее! Нас не покидай,
Не покидай!

Юнак за нею йде у світ лукавий,
Йому кричать, відраджують — дарма!
Він кинув школу, проміняв забави
На тяготу солодкого ярма.
І відтоді в полях і серед гаю
До лун далеких наслухає він —
І в смертну мить гучної слави дзвін
Його в примарах колисає.
Приспів.

Нехай міста кленуть її потугу,
Вона іде в халупи злидарів,
Робітникам втішає скрут і тугу,

Дарує бідним найсолодший спів.
Так мало треба, щоб вернути звагу
Тим у гарячці змученим серцям.
І фея каже: «Нате пісню вам!» —
Міраж води гамує спрагу.
Приспів.

Ми ще побачим, як вона, натхненна,
Під робітничий загоститься дах,
Як заспівають гемблі, веретена
І з'явиться мистецтво в постолах.
Ось ті співці доходять перемоги;
Заїка-люд уже заговорив,
В турботі трон: то виринає гнів,
Повстали кинуті під ноги.
Приспів.

О феє, зглянься і крилом широким
Їх перший спів укрий і захисти,
Міцним вином, не нидінням убогим,
Вином надії дай їм процвісти.
Нехай, твоїх діткнувшись напоїв,
І мій почин ті люди спом'януть:
«Він протоптав нову для пісні путь,
Нас у поезію озброїв».
Приспів.

ВІЗНИК

(Мій ювілей 1842 року)

Ми, рід людський, одну лиш мить
Існуємо. І нас
Без перепинки мчить і мчить
Візник наш — сивий час.

Батіг по конях — коні линуць рвійно,
Карета чи візок — біда одна.

— Старий візниче, стій-но, стій-но, стій-но!
Хильнем іще прощального вина.

Та він глухий. Він знать не хоче
Ні жаху, ні благань, ні сліз.
Свистить батіг, а він регоче,
Аж поки перекине віз.

Боюся: мчить планета безнадійно,
Ковтне її гнила трясовина.

— Старий візниче, стій-но, стій-но, стій-но!
Хильнем іще прощального вина.

А дурні в нас — нема відбою —
Швиргають камінь повсякчас.
І скільки в нас було вибоїв!
І скільки їх ще буде в нас!

І що в грядущому? Я жду спокійно:
Подагра чи мігрень — один фінал.

— Старий візниче, стій-но, стій-но, стій-но!
Хильнем іще прощального вина.

Час меланхолії надходить —
І ти прискорюєш кінець.
Але мала дрібничка зводить
Всі смертні страхи нанівець.
То — квіти ніжні, пісня мелодійна,
То — усмішка, до болю мила нам.
— Старий візниче, стій-но, стій-но, стій-но!
Хильнем іще прощального вина.

Мій перегін шістдесят третій
Запріг для мене виїзних.
А їх, нових в старій кареті,
Їх пожаліє мій візник?

Я, друзі, вниз лечу, та вам надійно
Притримую баского скакуна.
— Старий візниче, стій-но, стій-но, стій-но!
Хильнем іще прощального вина.

Налиймо ж, друзі, повні чаші
За те, щоб наш союз міцнів.
І шпори часу дружбі нашої
Довіку-віку не страшні.
Щоб повернути радість, крикнем спільно
Разів по двадцять — і смикнем до дна:
— Старий візниче, стій-но, стій-но, стій-но!
Хильнем іще прощального вина.

ВАДИ

Старий, над пристрастями цар,
Живу я тихо і обачно.

Та, як на мене, краще значно
Терпіти рабство втіх і чар.

Приспів:

Молю тебе, всевишня владо,
Верни мені колишні вади.

Довіку вдячний буду вам,
Порочних пристрастей шаленства,
Що крав я світлу мить блаженства
У лиха з горем пополам.

Приспів.

У світі оргій, і чудес,
І любощів, і феєрії,
На крилах щастя, крилах мрії
Ми піднімались до небес!

Приспів.

Здоров'я слабне. Від аї
Колишніх радощів не жду я.
Я без причини вередую,
Мовчать німі пісні мої.

Приспів.

Гризетки в танці — подивись!
Гай-гай! — і ними я відмарив.
Щоб роздивитись, окулярів
Не протираю, як колись.

Приспів.

Спокутую свій давній гріх:
Любив над міру я сатиру.
Та тим би треба плакати щиро,
Хто не наважиться на сміх.

Приспів.

До мене Слава йде з вінком
Лавровим. Ну, підступна зваба!
Та я їй: «Геть, невірна бабо!»
Кажу — і йду своїм шляхом.

Приспів.

Всі добродчинності в мені —
Гай-гай! — розквітли в пізні роки.
Втекли всі вади, всі пороки,
Догнати їх — не маю ніг.

Приспів.

ЗЕМНА КУЛІЯ

І що воно за світ, де живемо ми?
Старий вагон, що, може, в слухний час
Поки куняють сонні астрономи,
Зійшовши з рейок, перекине нас.
Яка ж то притягальна сила гонить,
Розкручує й прискорює світи!
Хотілося б побачить не вагони,
А сам локомотив.

Було в Землі дитинство досить дивним;
Бюффон з Кюв'є засвідчили не раз:
Вогонь планету нашу народив нам,
Коли його в собі затисла грязь.
А потім зародок обмило море,
Хоча й не змило з нього бруд і кал.
Пізніше вже прийшла й людина; скоро
Старій землі — фінал.

Кричу я над безоднею: «Минуле!
Скажи, відколи крутиться Земля,
Де стільки сліз і горя ми хильнули?»
Історія говорить звіддала:
«А скільки вже міняли шлях життя ми?
Що маєм від ясних колись умів?
Лишили перси, греки, єгиптяни
Нам сумніви самі».

Та сумніви незатишні й холодні.
Майбутнє я запитую. Гряде
В наш світ новий Христос. Його сьогодні
Питаю я: «Де ж світ кінчиться? Де?»
«Ніде,— говорить він.— Так буде доти,
Допоки воля суцього творця.
Не подобає віруючим допит
Чинити без кінця».

Нема в минулім доброї поради.
Майбутнє наше сховано в імлі.
А ти, сучасне, ти не знаєш правди,
Що в космосі вготовано Землі?
Сучасне, жалюгідна недотепа,
З майбутнього в минувшину спішить
І на ходу гукає: «Боже! Треба
Й цим голову сушить!»

Світ народився — світ кінця доскочить.
Всьому свої є терміни й віки.
Коли? Одні вважають: завтра конче,
А інші: ще покрутиться поки.
Та поки ми, до суперечок ласі,
Вітійствуєм про терміни й часи,
Немов на павутині, світ тим часом
На ниточці висить.

ЛІРНИК

Давно-давно, в часи казкові,
Веселий демон змайстрував
Чарівну ліру й жебракові
Нещасному подарував.
Бере жебрак магічну ліру —
І розганяє горе й сум;
Дає та ліра бідним віру,
Недужим — силу і красу.

Гримить про тебе слава всюди.
І дні і ночі, ночі й дні
Ідуть і йдуть юрмою люди
Чарівні слухати пісні.
— Ми жебраки, ти наш достоту...
— Ні, йди на свято короля...
— Ти злидарям розвій скорботу...
— О ні, вельмож розвеселяй...

А лірник щедрий був та й годі.
Ніде й ніким не гордував.
Багатим плетиво мелодій,
Як милостиню, роздавав.
А тих, що голови схилили
В тяжкім ярмі, розвеселяв.
Дух віри, гордості, і сили,
І дух свободи в них вселяв.

Дівчина плаче від наруги —
Вже білий світ немилий їй;
Зломили хворого недуги —
Немає вбогому надій.
Бере жебрак чарівну ліру,
Спішить розвеселити всіх.
І гонить відчай і зневіру,
Несе добро, і щастя, й сміх.

Іде за старцем незліченна
Юрба старих, дітей, дівчат.
І кажуть: «Мить благословенна,
Коли такі пісні звучать!
Щасливий! Лірою гучною
Він зачаровує юрму —
І стоголосою луною
Вторує весь парод йому».

А лірник? Привиди жахливі
Гнітять його. Він сам не свій.
Недуги всіх, кого зцілив він,
Він чує всі в душі своїй.
І клякнуть в серці від нестями
Печаль, скорбота, горе, кров,
І виливається сльозами
Його незмірена любов.

Бере він ліру, хоче мукам
Покласти край. Але вона

Мовчить, німа. Смертельним звуком
Бринить обірвана струна.
Пісні затихнули, безсилі,
Не чути чудодійних струн...
І написали на могилі:
«Безжурний лірник-веселун».

БІС І ПЕКЛО

Ти кажеш: біса любов боїться,
Ти кажеш: пекло страшне вогненне.
Я біса бачив. Такі колінця
Він загинав тут мені, що — нене!
А очі в біса! Лише не бійся,
Бери, вгамовуй страшного звіра.
І я чим більше вірив у біса,
Тим менше й менше я в пекло вірив.

А досвід мудрості нас навчає,
На сумнів розуму я не трачу:
У пекло двері я відчиняю,
І завжди біса я дома бачу.
Речей звичайних дарма не бійся,
Хоч як би вірив ти чудесам,
Бо сам в собі ти плекаєш біса
І пекло твориш для себе сам.

ПАН БОГ'

Прокинувшись, у они дні
Згадав пан бог діла земні,
В квартиру носа вистромляє:
«Ну, як земля? Чи ще кружляє?»
Проглянув темну далину —
Піщинку бачить він дрібну.
Як здумать, що там за звичаї,
Хай — каже — чорт мене хапає,
Хай чорт мерщій хапає!

І чорні, й білі, що вас є,
Творіння смертнеє моє —
Він мовить з усміхом ласкавим —
У мене нібибто під правом.
Та, слава богу, я до прав
Своїх міністрів вам додав.
Як їхня варта задрімає,—
Хай — каже — чорт мене хапає,
Хай чорт мерщій хапає!

Щоб дати мир вам, я давно
Створив дівчаток і вино,
А ви, клянуся бородою,
Мені слугуєте війною

І начебто на честь мені
З гармат гудете день при дні!
Як сам воджу я ваші зграї,
Хай — каже — чорт мене хапає.
Хай чорт мерщій хапає!

Що роблять карлики оті,
На трони всівши золоті?
Оливою змастивши лоба,
Кумедна та моя подоба
Впевняє, нібито я сам
Дав силу й владу королям.
Коли брехні в цьому немає,—
Хай — каже — чорт мене хапає,
Хай чорт мерщій хапає!

Он інші, в чорнім, щоб їм біс,
Пускають дим мені під ніс,
Людей вимучують постами
І сиплють пишними словами,
Іменням криючи моїм
Своїх проклять фальшивий грім.
Як з мене все те випикає,—
Хай — каже — чорт мене хапає,
Хай чорт мерщій хапає!

Не вірте, дітоньки, байкам,
Сприяю щирим я серцям

І заповідь даю єдину:
Любіться, тіштеся до загину,
Наплюйте на царів, попів...
А я — боюся їхніх псів...
Що? Шпик на небо заглядає?
Нехай же чорт мене хапає!
Хай чорт мерщій хапає!

СМЕРТЬ І ПОЛІЦІЯ

Пане! Префектура поліційна
Пресуворий видала наказ
І мене прислала офіційно
Дух життя підтримувати в вас.
Тож до столу, хворіти не час!

Хай пощезнуть ваші ескулапи:
Костомаха їм запанібрата;
Тільки попадися в їхні лапи...
Не посмійте, пане, помирати!

Помрете — і треба вас ховати.
Позбереться нещадима голь
Голосити та галасувати,
Бунтувати — їм лише дозволь.
Так колись злетів один король.

Хочете імперського ридвана
У могилі власній поламати?
Смієтеся? На здоров'я, пане.
Та не смійте, пане, помирати!

Ви за спротив завжди, ви не з нами.
Хто біля державного керма,
Тим байдуже те, що ви піснями

Францію втішаєте дарма.
Лестощів ні краплі в вас нема.

Ви поза законом, поза правом.
Вас як кримінальника б карати;
І не змить ганебного тавра вам...
Не посмійте, пане, помирати!

Треба, щоб поволі полум'яний
Ореол ваш зблякнув і погас.
Дайте час — і ваш вінок зів'яне,
І не буде клопоту для нас.
От тоді вмирати саме час.

Ми без шуму й гамору одразу
Радо відвезем вас закопати.
А тим часом слухайте наказу
І не смійте, папс, помирати!

ПРОЩАЙ

Вже скоро, Франціє. Я подих смерті чую,
О мати дорога! Нехай твоє ім'я,
Ім'я улюблене останнім прокажу я.
Чи хто любив тебе відданіше як я?
Я вихваляв тебе, не вмючи читати,
І нині в смертну мить, знесилений украй,
Про тебе буду я, конаючи, співати,
Ти ж пошануй мене сльозою і — прощай!

Як десять королів прийшли тобі на страту
І в кров топтав тебе їх переможний віз,—
Я рвав на корпію їх пурпурову шату,
Точив на рани я бальзам цілющих сліз.
І небо зглянулось. Плідні твої руїни
Подякою племен красуються — і знай:
Ти зерно рівності посіяла нетлінне,
І рівності жнива зближаються. Прощай!

Я бачу, як лежу під віком у могилі.
Кого я тут любив — молю — оборони,
І віддаси ти борг тій голубиці білій,
Що берегла твої, о Франціє, лани.
І щоб почула ти, як я тебе благаю,
Готовий одійти в незнаний інший край,—
Свій камінь гробовий поволі підіймаю,
Та руки ломляться; він падає. Прощай!

ПРИМІТКИ

КОРОЛЬ ІВЕТО

«Цар Горох» — вільний переспів В. Самійленка пісні Беранже «Король Івето». *Івето* — невелике місто в Нормандії. Згідно з легендою французький король Клотар (VI ст.), посварившись з володарем цього міста (своїм васалом), убив його. А пізніше, змучений сумлінням, Клотар дозволив нащадкам убитого ним феодала носити королівське звання. Пісня спрямована проти Наполеона та його загарбницької політики.

ЦЕНЗУРА

«Пісня, що поширювалася рукописно в серпні 1814 р.» (*Прим. Беранже*). Вона появилася як відгук на суворий закон про пресу, прийнятий палатою депутатів у період першої Реставрації. Проект цього закону вніс міністр внутрішніх справ абат Монтеस्क'є.

ПОЛІТИЧНИЙ ТРАКТАТ ДЛЯ ЛІЗИ

Написана в період Ста днів (травень 1815 р.). У «Передмові до збірки 1833 року» Беранже згадує: «Під час Ста днів народний захват мене обманив; я бачив, що Наполеон не зможе правити згідно з конституцією. Не для цього народився він на світ. Погано чи добре, але я висловив свої побоювання в пісні «Політичний трактат для Лізи», форма якого так мало відповідає суті...».

МАРКІЗ ДЕ КАРАБА

Ім'я маркиза де Караба поет запозичив з відомої казки Перро «Кіт у чоботях». Завдяки пісні це ім'я стало прізвиськом аристократа, що претендує на особливі привілеї.

ЮДА

Пісня створена (як свідчить Беранже) для гуртка лібералів, що називався «Товариством апостолів». Прототипом поліцейського шпигуна-провокатора був Шевальє де Піо (1755—1832) — французький літератор, що служив секретарем у поліцейській префектурі і був членом «Півниці».

СВЯЩЕННИЙ СОЮЗ НАРОДІВ

У примітці до останньої строфи Беранже зауважує, що осінь 1818 р. була надзвичайно гарною: зацвіли, немов весною, фруктові дерева — навіть у Північній Франції.

Маркс і Енгельс згадали про цю пісню: «Вам, французи, вам належить честь і слава в тому, що ви заклали головні основи того союзу народів, який так пророче оспівав ваш безсмертний Беранже» («Маркс и Энгельс об искусстве», т. I. М., «Искусство», 1957, стор. 474).

ДОБРИЙ БОГ

На судовому процесі 1821 р. ця пісня фігурувала як доказ образи, завданої релігії та королеві.

СТІЙ...

«Що в музеї чинять кражу Люди з двору короля». — Під час вторгнення у Францію іноземних військ шедеври мистецтва в Луврі були розкрадені.

«Місяць серпень, а до того Ще й п'ятнадцяте число». — У цей день 1769 року народився Наполеон I.

«Він — триколірний...» — У період Реставрації були заборонені триколірні прапори, кокарди та інші емблеми, що символізували часи Революції та Імперії.

DE PROFUNDIS

De profundis — з глибини (лат.) — початкові слова псалма, що читається під час похоронної відправи.

ПРОВОКАТОР

Після процесу 1821 року Беранже кинули до в'язниці Сент-Пеляжі.

«Він крізь поліцію пройшов». — Поліцейські оглядали все, що передавалося в'язням.

Пробус — римський імператор, з наказу якого в Бургундії насаджували виноградники.

ІМПРОВІЗОВАНИЙ ДОНОС

Під час процесу 1821 року підсудний Беранже одержав невідомо ким написані куплети, сповнені почуття захвату ним і пошани до нього. Тут же поет створив цей ущипливий експромт, що зразу ж розійшовся в судовому залі. Пізніше він дізнався, що «куплети були написані мадемуазель де Фробервіль з Орлеана» (*Прим. Беранже*).

СВОБОДА

Перша пісня, створена поетом у в'язниці Сент-Пеляжі (січень 1822 р.). У виданні 1832 р. вона має назву «Геть свободу!».

«Суддя мій дав відчуття...» — поет має на увазі прокурора Маршанжі, який вів процес 1821 року.

Маршанжі Луї-Антуан (1780—1826), про якого Беранже згадує в «Епітафії моїй музі» (1822), «уславився» своїми обвинувальними промовама.

Ветхий божок, «що держить світ сповитим» — богиня правосуддя Феміда, її зображали із зав'язаними очима.

МОЄ ПРОЗРІННЯ

«Відповідь демюрцям...» Демюр — місто у Франції.

Шамберген і романя — марки вина.

СМЕРТЬ ДИЯВОЛА

Ігнатій — Ігнатій Лойола (1491—1556) — засновник ордену єзуїтів. В добу Реставрації цей орден підтримував контрреволюційних Бурбонів.

Конклав — рада кардиналів, на якій обирається папа римський.

КОМЕТА 1832 РОКУ

У примітці до цієї пісні Беранже зауважує, що німецькі астрономи вичували загибель землі від зіткнення з кометою у 1832 році.

МОЯ МАСЛЯНА 1829 РОКУ

«І карнавальну гру вогнів». — Беранже має на увазі карнавал 1822 року, коли він сидів у тюрмі Сент-Пеляжі.

«Словами тронної промови...» — Беранже у примітці до цього рядка писав, що в тронній промові була фраза, яка містила натяк на судовий процес над ним.

ЧОТИРНАДЦЯТЕ ЛИПНЯ

14 липня 1789 року — день, коли повсталий народ узяв штурмом і зруйнував фортецю-тюрму Бастілію. *Лафайєт (1758—1834)* і *Мірабо (1749—1791)* — активні учасники революції 1789 року.

ЛИПНЕВІ МОГИЛИ

Липневі могили — могили тих, що полягли на барикадах протягом трьох днів (27, 28, 29 липня) революції 1830 р.

Король — Карл X, французький король. Був скинутий липневою революцією 1830 р.

Три білі лілеї — емблема династії Бурбонів і взагалі королівської влади.

Три кольори — триколірний прапор революції 1789 року (успадкований Наполеоном), у Беранже — емблема свободи.

Герой Пірамід (в оригіналі — Людима Пірамід) — Наполеон, що 1798—1799 рр. відбув похід в Єгипет.

Хартія — тут жалюгідна подоба конституції, яку Бурбони дали французам 1814 року.

Лувер — в колишні часи королівська резиденція. Нині — музей.

Свята Гелена — острів Святої Гелени, місце заслання і смерті Наполеона.

ВІЩУВАННЯ НОСТРАДАМА НА 2000 РІК

Мішель Нострадам — популярний французький астролог XVI ст.

Генріх Четвертий (1553—1610) — французький король, засновник династії Бурбонів.

ПОТОП

«...нащадок Хама...» *Хам* — біблійний образ, син Ноя.

МУРАШНЯ

Піндар (бл. 522 — бл. 442 до н. е.) — один з найбільших давньогрецьких поетів-ліриків.

ВАДИ

Аї — сорт французького вина.

ЗЕМНА КУЛІЯ

Бюффон (1707—1828), Кюве (1769—1832) — французькі вчені-природознавці.

ЗМІСТ

Його муза — народ. Болеслав Буяльський . . . 5

ПІСНІ

Король Івето. Переклав Є. Дроб'язко	17
Цар Горох. Переклав В. Самійленко	20
Сенатор. Переклав В. Самійленко	23
Добродій під мухою. Переклав І. Світличний	26
Голота. Переклав І. Світличний	29
Майбутній вік... Переклав І. Світличний	31
Мандрівка в Обітованію. Переклав І. Світ- личний	34
Вселенська оргія. Переклав І. Світличний	39
Поминальний день. Переклав І. Світличний	43
Супліка породистих собак... Переклав В. Тка- ченко	45
Цензура. Переклав І. Світличний	47
Дзвонар. Переклав І. Світличний	49
Новий Діоген. Переклав І. Світличний	51
Папа-мусульманин. Переклав М. Терещенко	53
Лізині зради. Переклав І. Світличний	55
Маріонетки. Переклав І. Світличний	58
Наплювать! Переклав І. Світличний	60
Політичний трактат для Лізн. Переклав І. Світ- личний	62
Пташки («Зима»). Переклав В. Самійленко	64
Пташки («Прийшла зима...»). Переклав Д. Гра- бовський	66
П'ять поверхів. Переклав І. Світличний	68
Зима. Переклав І. Світличний	70
Маркіз де Караба. Переклав М. Зеров	73
Місіонери. Переклав М. Терещенко	76
Юда. Переклав І. Світличний	80
Прощання з друзями. Переклав І. Світличний	83
Священний союз народів. Переклав М. Зеров	85
Стій... Переклав І. Світличний	88
Дитя панського роду. Переклав І. Світличний	91
Старий стяг. Переклав В. Ткаченко	94
Збирання винограду. Переклав І. Світличний	96
De profundis. Переклав І. Світличний	99
Провокатор. Переклав І. Світличний	101
Імprovізований донос. Переклав І. Світличний	103
Свобода. Переклав І. Світличний	104
Мое прозріння. Переклав І. Світличний	106
Старий сержант. Переклав І. Світличний	109

Мій похорон. <i>Переклав І. Світличний</i>	111
Моя, може, остання пісня. <i>Переклав І. Світличний</i>	113
Горище. <i>Переклав М. Терещенко</i>	115
Нескінченно малі величини... <i>Переклав І. Світличний</i>	117
Мисливець і чередничка. <i>Переклав І. Світличний</i>	119
Червоний чоловічок. <i>Переклав В. Ткаченко</i>	121
Ангел-заступник. <i>Переклав І. Світличний</i>	124
Смерть диявола. <i>Переклав П. Филипович</i>	127
Негри і маріонетки. <i>Переклав М. Рильський</i>	129
Комета 1832 року. <i>Переклав І. Світличний</i>	131
Моя масляна 1829 року. <i>Переклав І. Світличний</i>	133
Чотирнадцяте липня. <i>Переклав М. Зеров</i>	135
Десять тисяч франків. <i>Переклав В. Ткаченко</i>	138
Моя гробниця. <i>Переклав І. Світличний</i>	140
Старий капрал. <i>Переклав І. Світличний</i>	142
Руда Жанна... <i>Переклав І. Світличний</i>	145
Папин син. <i>Переклав М. Терещенко</i>	147
Моїм друзям, що стали міністрами. <i>Переклав І. Світличний</i>	151
Мощі. <i>Переклав М. Зеров</i>	153
Старий бурлака. <i>Переклав І. Світличний</i>	156
Липневі могили. <i>Переклав Г. Кочур</i>	158
Відмова. <i>Переклав І. Світличний</i>	162
Божевільні. <i>Переклав І. Світличний</i>	164
Віщування Нострадама на 2000 рік. <i>Переклав П. Филипович</i>	166
Жебрачка. <i>Переклав І. Світличний</i>	168
Слимаки. <i>Переклав В. Ткаченко</i>	170
Потоп. <i>Переклав В. Ткаченко</i>	173
Реставрація пісні. <i>Переклав І. Світличний</i>	175
Мурашня. <i>Переклав І. Світличний</i>	179
Полонянка. <i>Переклав І. Світличний</i>	182
Ідея. <i>Переклав В. Ткаченко</i>	184
Доц (Другові). <i>Переклав І. Світличний</i>	186
Фея рим (Поетам-робітникам). <i>Переклав М. Зеров</i>	188
Візник. <i>Переклав І. Світличний</i>	190
Вади. <i>Переклав І. Світличний</i>	192
Земна куля. <i>Переклав І. Світличний</i>	194
Лірник. <i>Переклав І. Світличний</i>	196
Біс і пекло. <i>Переклав І. Світличний</i>	199
Пан бог. <i>Переклав М. Рильський</i>	200
Смерть і поліція. <i>Переклав І. Світличний</i>	203
Прощай. <i>Переклав М. Зеров</i>	205
ПРИМІТКИ	207

ПЬЕР-ЖАН БЕРАНЖЕ

Песни

(На українському мові)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.
Редактор М. Д. Томенко
Художник М. Н. Грох
Художній редактор В. В. Машков
Технічний редактор О. П. Яхніс
Коректори Л. С. Каткова,
О. С. Назаренко

Виготовлено на книжковій фабриці «Жовтень»
Комітету по пресі
при Раді Міністрів УРСР,
Київ, Артема, 23-а.

Здано на виробництво 7/VII 1969 р.
Підписано до друку 29/X 1969 р
Папір маш.-крейд.
Формат 60×84¹/₃₂.
Фізичн. друк. арк. 6,75.
Умовн. друк. арк. 6,298.
Обліково-видавн. арк. 5,571.
Ціна 42 коп. Зам. № 657.
Тираж 8000.

В серії «Перлини світової лірики»
вийшли у 1969 році:

ГАРСІЯ ЛОРКА Ф.
Поезії. (З іспанської).

*

ПУШКІН О.
Поезії. (З російської).

*

СЛОВАЦЬКИЙ Ю.
Поезії. (З польської).

У 1970 році виходять:

БЕЗРУЧ П.
Сілезькі пісні. (З чеської).

*

*

ЛЕСЯ УКРАЇНКА.
Лірика.

Ш А Н У В А Л Ь Н И К И П О Е З І Ї !

подавайте книгарням та відділам «Книга — поштою» попередні замовлення на всю серію або кожному окрему книгу з серії. (Республіканський магазин «Книга — поштою», Київ-117, вул. Попудренка, 26/Д).

42407

42 КОП.